KÜLTÜR VE SANAT DERGİSİ

kıyı

88

YIL: 8 ● TEMMUZ 1993 ● 20.000 TL.

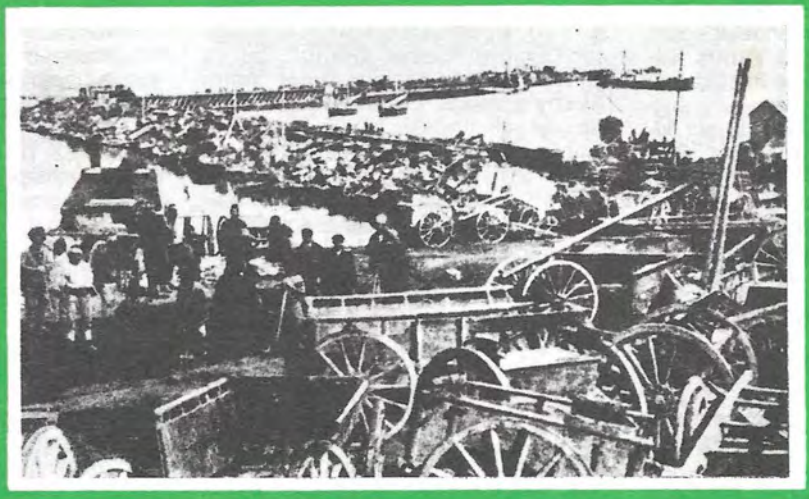

KAFKAS YOLLARINDA
(HATIRALAR ve TAHASSÜSLER)

bu sayıda: ● abdullah aşçı ● kenan sarıalioğlu ● nazif evren ● halil ibrahim bahar ● muhsin şener ● subutay hikmet ● m. güner demiray ● ahmet özer ● arslan pulathaneli ● zekeriya saka ● nusret kemal otyam ● gülseren engin ● miroslav holub (türkçesi: engin aşkın) ● m. türker acaroğlu ● şükran kurdakul ● ismet kemal karadayı ● m. reşat sümerkan ● muzaffer uyguner ● sabahattin yalkın ● mustafa duman ● ibrahim yıldız ● mehmet aydın ● hatice cemal ● betül tarıman ● mehmet uslu ● ali coşkun hirik ● mustafa yıldız ● tuğrul asi balkar ● tamer öncül ● m. özer ciravoğlu ● namık kemal demir

KIYI'dan

● **Ahmet Refik (Altınay)**'ın yazdığı **'Hatıralar ve Tahassüsler'** alt başlığında sunulan **Kafkas Yolları**'nda adlı yapıt, 1919 yılında **İstanbul**'da, 78 sayfalık bir kitap olarak yayımlanmıştı. Bu sayıda **Ahmet Özer** arkadaşımızın, kitabın eski yazı aslından yaptığı çevriyazıyı sunuyoruz. **Trabzon, Batum** ve **Ardasa (Torul)** üçgeninde geçen nice olayların, tarihsel bir kesit taşıması, yıllar sonra da önemini koruyor. İlgiyle, biraz da iç sızıları duyarak okunacağına inanıyoruz.

● Şair arkadaşımız **Ahmet Özer**, 1993 **Yunus Nadi Ödülleri Edebiyat Ana Dalı**'nda, "AŞKLAR YEDEĞİNDE ÖMRÜMÜZÜN" adlı yayımlanmamış şiir kitabıyla birincilik ödülünü şair **Hüseyin Yurttaş**'la paylaştı. Şair arkadaşımız **Ahmet Özer**, **İstanbul**'da düzenlenen törende ödülünü aldı. **Ahmet Özer**'in söz konusu yapıtı, yakın bir zamanda kitap olarak CEM YAYINLARI'nda çıkacak. 4 Temmuz 1993 tarihinde yayımlanacak olan **Cumhuriyet Dergi**, 1993 **Yunus Nadi Ödülleri**'ni kazananlar özel sayısı olarak yayımlanacak.

● **Kanadı Atlas Kuşlar** adlı şiir kitabı bulunan şair arkadaşımız **Çiğdem Sezer** 1. Dünya Kitap Şiir Ödülü'yle **Ali Rıza Ertan Şiir Ödülü** birinciliğini aldı. **1. Dünya Kitap Şiir Ödülü**'nü **Ahmet Bahçevan**'la paylaşan **Çiğdem Sezer**'in ödül alan şiirlerini de içeren dosyası, yakında kitaplaşacak. Değerli arkadaşımızı başarısından dolayı kutluyor, kıvanç duyuyoruz.

● **1993 Kültür ve Sanat Büyük Ödülü, Atatürk Kültür Merkezi**'nde düzenlenen bir törenle **Kültür Bakanı Fikri Sağlar** tarafından büyük romancı ve dil ustası **Yaşar Kemal**'e verildi.

Bu arada, **Edebiyatçılar Derneği** tarafından düzenlenen **"Yaşar Kemal Günleri Sempozyumu"**na sunulan bildiriler, **Edebiyatçılar Derneği Yayınları'nın** ilki olarak dernek üyelerine sunuldu. Parasız olarak armağan edilen kitap, büyük boy 108 sayfadan oluşuyor.

● Yazar **Oktay Akbal**, 70. yaşını kutladı. Yazdığı öykü ve romanlarıyla ve yıllardır gazetelerdeki makalelerle düşün ve sanat dünyamıza büyük katkılarda bulunan **Akbal**, aynı zamanda **Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanlığı'nı** yürütüyor.

Şair, yazar **Mehmet Başaran** sanat alanında üretkenliğinin 40. yılında... Kırk yıldır yazın alanında nice yapıta imza atan **Başaran**'a başarılı daha nice yıllar diliyoruz.

Eleştirmen - araştırmacı **Asım Bezirci** 70. kitabını yayımladı. Edebiyatın çileli alanında yıllardır nice yapıtlar veren **Bezirci**'nin emeğini kutluyoruz.

● 1993 **Orhan Kemal Roman Ödülü, Tahsin Yücel**'in **"Peygamberin Son Beş Günü"** adlı romanına verildi. **Rauf Mutluay, Mehmet H. Doğan, Tarık Dursun, Konur Ertop, Nurer Uğurlu** ve **Kemali Öğütçü**'den oluşan seçici kurul, **Tahsin Yücel**'in **"Peygamberin Son Beş Günü"** adlı romanını oybirliğiyle ödüle değer buldu.

● **Türk Eğitim Derneği**'nin geleneksel **"Eğitim Hizmet Ödülü"**, bu yıl eğitimci ve dil uzmanı **Ömer Asım Aksoy**'a verildi. Cumhuriyet tarihimizin dil alanındaki büyük aydınlanmacısı, **Ömer Asım Aksoy**, 95 yaşında olmasına karşın, bu alandaki çabasını aralıksız sürdürüyor. **Aksoy'u** kutluyor, sağlıklar, esenlikler diliyoruz.

● **Edebiyatçılar Derneği** tarafından bu yıl **'Onur Ödülü Altın Madalyası'** sekiz edebiyatçıya 12 Haziran 1993 günü **Ankara**'da düzenlenen bir törenle verildi. **Ömer Asım Aksoy, Orhan Asena, İlhan Berk, Salâh Birsel, Pertev Naili Boratav, Orhan Şaik Gökyay, Vedat Günyol** ve **Rıfat Ilgaz** yazınsal emekleri ve 70 yaşını doldurmaları nedeniyle ödüle değer bulundular.

Edebiyatçılar Derneği 2. olağan Genel kurulu sonucunda yeni yönetim kurulu belirlendi: Genel Başkanlığa **Ahmet Say**, Başkan Yardımcılığına **Mustafa Şerif Onaran**, Genel Yazmanlığa **Ali Cengizkan**, Genel Sekreter Yardımcılığına **Şükrü Erbaş**, Genel Saymanlığa da **Hüseyin Atabaş** getirildi. 12 Haziran günü **Ankara**'da yapılan genel kurula şair arkadaşlarımız **Gündoğdu Sanımer, Ahmet Özer ve Kenan Sarıalioğlu Trabzon**'dan katıldılar.

● **Ankara**'da yayımlanan aylık meslek dergisi **Öğretmen Dünyası'nın** Mayıs 1993 tarihli 161. sayısı **'Yaşayan Eğitim Tarihimiz M. Rauf İnan'** özel sayısı olarak yayımladı. 88 yaşında olan **Rauf İnan**'a gösterilen bu değerbilirlikten dolayı dergiye emeği geçenleri kutluyor, büyük eğitimci **Rauf İnan**'a sağlıklar, esenlikler diliyoruz.

● Koşullar elverirse gelecek sayımızda "ilk tedrisat müfetişi", eğitimci **Hüseyin Avni Bey**'in 1924 tarihinde **Gümüşhane**'de, görevliyken çıkardığı İLK ADIM'la, 1926 yılında **Rize**'de çalıştığı yılların ürünü olan YENİ AY'ı sayfalarımızda tanıtmaya çalışacağız.

● **Doç. Cengiz Ertem**'in yayıma hazırladığı **LITTERA Edebiyat Yazıları**'nın üçüncü cildi çıktı. **Karşı Yayınları**'ndan okura sunulan yapıt, büyük boy 384 sayfadan oluşuyor. **Post - Modernizm ve Çocuk Edebiyatı** bölümlerini de içeren **Littera**'nın edinme adresini veriyoruz: **Meşrutiyet Cad. 17 / 22 06640 - Kızılay / ANKARA.**

● Merkezi **Ankara**'da bulunan **Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı** tarafından yayımlanan ve şimdiye değin beş sayı çıkan, TRABZON dergisinin yeni sayısı basıma hazırlanıyor. **Trabzon** ve yöresine özgü çok yönlü konularla, bir anılar demeti oluşturan derginin yazışma adresi: **Necatibey Cad. No.: 88 / 3 Bakanlıklar - 06640 - Ankara.**

● Daha öncelerde **Bursa**'da, BİÇEM adıyla okura sunulan dergi kısa bir aradan sonra, YENİ BİÇEM adıyla aynı yerde yayın yaşamına başladı. **Nahit Kayabaşı**'nın sahip ve sorumlu Yazı İşleri Müdürlüğünü yaptığı derginin yazışma adresini veriyoruz: **P.K. 646 16371 - Ulucami / BURSA, Yeni Biçem**'e yeni döneminde başarılar diliyoruz.

● Ağustos sayımızda buluşmak dileğiyle, tüm okurlarımıza sağlıklar, mutluluklar, esenlikler...

Kurucusu: **Ahmet Selim TEYMUR**

Sahibi: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A. Ş. adına
M. Naci ÖZKAN

Genel Yayın Yönetmeni : **Gündoğdu SANIMER**
Genel Yayın Yönetmen Yardımcısı : **Arslan PULATHANELİ**
Sanat Danışmanı : **Ahmet ÖZER**
Yazı İşleri Yönetmeni : **Melih. S. ERTÜZÜN**
Kapak, İç Düzenleme, Görsel Dnş. : **M. Reşat SÜMERKAN**
Dizgi : **İsmail FANDAKLI**
Film - Montaj : **Ahmet ÖZKAN**

DİZGİ: **EFOR Masa Üstü Yayıncılık & Organizasyon**
Tel.: (03) 26 44 26 Fax: (03) 22 29 96 - TRABZON

BASKI: **sakar a matbaacılık**
Tel.: (03) 21 72 32 Fax: (03) 21 91 59 - TRABZON

Abone Koşulları : **Yıllık: 240.000 TL.**
(Eski abonelere, öğretmen ve öğrencilere yüzde 50 indirim)
Yurtdışı Abone : **80 DM**
Yazışma Adresi : **P. K. 183 61001 - TRABZON**
Ederi : **20.000 TL. (KDV dahil) Aylık Dergi**

Abone ederinin, Gündoğdu SANIMER adına 731607 numaralı postaçeki hesabına yatırıldıktan sonra , dergi adresine bilgi verilmesi rica olunur.

Gönderilen ürünlerin daktiloyla yazılması rica olunur. Ürünler yayınlansın, yayımlanmasın geri verilmez.

nedir işimiz dünyada

• Abdullah AŞÇI

Sorunun en kestirme yanıtı: Ölüp toprağa karışmak, öteki yaratıklara besin olmak, denebilir. Ama biz insanız be yahu, akıllı falan filanlı, öyle kolay lokma sayılmamalıyız! Hem bak dünyaya, doğa dışındaki milyon şey, insan elinden çıkma! Böbürlenmeyesin, değil mi ki canlısın, onların yazgısını paylaşmak zorundasın.

Sabahları epeycedir amaçsız uyanıyorum. İşsizim de ondan, emekliyim demek istiyorum. Gidecek yerim yok. Kahvehaneye varıp oturma alışkanlığını belki kırk kırk beş yıl önce yitirmişim. N'olacak hem orada? Kendin gibi birkaç ihtiyar, akşama değin laklak... Bıkılırmış hep bal baklava yemekten bile.

Şükür, düşmem öyle durumlara. Uzaklarda bir sevgili çevrem var, başka deyişle ihtiyarlığıma dost biriktirmişim para pul yerine. Onlara mektuplar yazmak, kimi günümü kurtarıyor. Kendimi ihtiyar gösterdiysem, elim ayağım tutuyor daha. Kapanırsın odana, geçersin masa başına, önünde kâğıt kalem, kafanda uçuşana yanıt ararsın. İlk soru: Nedir işin dünyada? İkincisi: Yazdıklarının turşusunu mu kuracaksın a salak?

İki soruya da yıllardır yanıt yakıştırırım ya, sonuçsuz. Ancak benim gibi bir yazar bozuntusu, iki sorudan da paçasını kurtaramamalıdır, ölümüne değin.

İlk soru beynimi törpülediğinde lise öğrencisiydim sanırım. Başkalarına yardım etmektir diye bir düşünce kırıntısı yakalayıp birkaç yıl rahat yaşadım. Yardım, kimsenin yaşayışını güçleştirmemek anlamını da içeriyordu. Sırasiyle başka doğrultulara kapıldığım oldu. Varsıllığa adım atmalıydım, sonra ülkeye yararı dokunacak çocuklar büyütmeliydim. Az üstünde durunca varsıllığın çözüm taşımadığını anladım. Ben helale sırt çevirerek hinliğimi deşeleyip şişerken, başkalarını cılız bırakacaktım. İyi çocuklar yetiştirmek de, yalnızca bana bağlı değildi, işe en yakından aile bireyleri karışacak, sonra toplum, sonra okullar, sonra çocukların seçeceği arkadaşlıklar, niyetimi hep boşa çıkaracaktı.

Kafam ışıdı birgün. Dünyadaki en önemli işim, önce kendimi geliştirmekti. Eksikli bir kişi, hangi işini tam yapabilirdi? Hani yurtsever, ödevini bir güzel öğrenip uygulayan değil miydi?

Zaman zaman kafam yine kıpırdadı. Her kıpırdayışta bir şeylere tutunuyor, bulduğumla azıcık oyalanıyor, sonra yeni yollar arıyordum.

Aramak, evet aramak, aramayı oyun haline getirmek, yaşamaya anlamlar yükleyip mutlu olmak ya da görünmek...

Gelelim ikinci soruya, yazdıklarımın turşuluğuna... Niçin yazıyordum? Doğallıkla vakit öldürmek için. Kahveye gitmekten tiksinen emeklinin elinde okuyup yazmaktan başka hangi araçlar kalabilirdi?

Üç beş saati aşan okumalar uyku çağırıyordu. Saniye saniye yaşanan gün, ancak yazı düşünmekle doldurulmalıydı. Yazmanın yolu yöntemi tekti neredeyse. Diyelim ki içinde hiçbir kımıltı yok, ancak sen dur durak tanımaksızın kafandan şunu geçiriyorsun: Bugünlerde bir şeyler yazmalıyım, bugünlerde bir şeyler yazmalıyım, bugünlerde bir şeyler...

Bakıyorsun beyin bir şeyleri su yüzüne çıkarmış, bakıyorsun bilinçaltı su yüzüne çıkanı evirip çevirmede, bakıyorsun kâğıtlara kimi notlar döktürmüşsün, bakıyorsun masa başına geçmiş de, ak kâğıtla kavgaya girmişsin...

Ne derler hani, korkuyu yenmenin ilk yolu, düşmanın üstüne çekintisiz yürümektir. Yazmanın püf noktası buradaydı işte. Konunuzla kardeş oluncaya değin dalaşı sürdürebilirseniz, yazı dediğiniz nesne mayalanıp olgunlaşıyordu. İşte size üç saatlik, üç beş günlük, üç beş haftalık, üç beş aylık didinme çıktı. Canını dişine takıp, geceyi gündüze katıp çıkar ummaksızın çabalamalıydı kişi, yarı yolda pes etmemeliydi, yaşamın değişmeyecek derin anlamı, onca yazarlıkta saklıysa... •

Burdur, 1987

gidenler

-Sevgili Uğur Mumcu'ya-

Kenan SARIALİOĞLU

Gidecek yerim yok, dedi ozan
Yıldız karanlığında

Gideceğim, dedi kadın
Kör bir ayışığında

Nereye gitsem, dedi çocuk
Hep oyunun dışında

Kalktı, yürüdü gitti adam
Acının şafağında

avara kasnak

● **Nazif EVREN**

Başlıktaki sözcüğün anlamını bilen var, bilmeyen var. Adını duyan var, duymayan var. **Hoca**'nın deyimiyle, **"Bilenler bilmeyenlere öğretsin, duyanlar duymayanlara anlatsın"** desem olmayacak, açıklamak zorunlu.

Bir dönemde enerji üretkeni olarak mazotla çalışan yatık silindirli motorlar kullanılırdı. Devir sayısı az olan bu motorlar, uzun ömürlü olurlardı. **'volan'** denilen büyük kalın tekerlekleri, motorun gücüne güç katardı. Bu volanların yanında bulunan geniş yüzlü kasnaklara kayış takılarak, karşılarına monte edilen dinamo, değirmen gibi üretkenler, belli bir oranda döndürülerek elektirik üretilir; değirmen taşı döndürülerek, buğday öğütülürdü.

Bu kasnağa bitişik başka bir tekerlek daha vardır ki küçük bir manivela ile kayış bu kasnağa alınır, böyle olunca da motor çalışır; tekerlekler döner, kayış yürür; fakat dinamo dönmez; elektirik üremez, değirmen işlemez; buğday un olmaz. İşte bu işlemi yapan kasnağa **"avara kasnak"** denir. Motor avara kasnağı döndürürken, dışardan bakılınca işler düzeninde yürüyor gibi görünür, oysaki bütün uğraşılar, masraflar sıfırla sonlanır.

Düzeni iyi kurulmayan toplumların etkinlikleri, **'avara kasnak'**ta döner durur.

23 Mart 1993 tarihli **Cumhuriyet** gazetesinden öğrendiğime göre, **Kahramanmaraş**'ta demeç veren **Milli Eğitim Bakanı Sayın Köksal Toptan "öğretmen açığının vekil ile kapatılacağını"** söylemiş. Bu vekil kullanma sözcüğü bana, 1950'lerdeki köy eğitiminin avara kasnakta dönüşünü anımsattı.

1955 yılında başlamak üzere 6 yıl **Ankara** ili **Milli Eğitim Müdürlüğü**'nde müdür yardımcısı olarak çalıştım. Görevim; ilkokul öğretmenlerinin atanma, yer değiştirme, disiplin, maaş yükselmesi işleriydi. O tarihte 18 ilçesi olan **Ankara**'nın köylerinin yarıdan fazlası öğretmensizdi. Köylerde çalışan öğretmenler de sıraya girip merkeze atanıyor, köyler büsbütün boşalıyordu. **Köy Enstitüleri**nin adı, yönetimi, düzeni, yasası değiştiği için buralardan mezun olanlar köylere gitmiyorlardı. Yasada dört buçuk yıllık bir köy öğretmenliği yükümlülüğü olmasına karşın, yasaya uyan yoktu. Hatta **Büyük Millet Meclisi**'nde, bu yasa için parmak kaldıranlar; yasaya uyulmaması için gayret gösteriyorlardı. Kız öğrenciler okulu bitirir bitirmez evleniyorlar, eşlerinin çalıştığı yere atanmak istiyorlardı. Erkek öğretmenlerin de köyde çalışmaya hiç istekleri yoktu. **Milli Eğitim Müdürü**'nün çekmecesi, **Millet Meclisi Başkanı**ndan, milletvekillerine ordan **Demokrat Parti** ileri gelenlerine ait tavsiye ve iltimas tezkereleriyle dolmuştu. Müdür rahmetli **Hasan Özbay**, bu tavsiyeleri yerine getirmek üzere bana getirdiğinde, yasadaki yerini gösterdim. Belli grubun adamı olduğu halde öğretmenliği tutar, beni dinlerdi.

Köy Enstitüleri düzeninde birinci sınıfa gelen öğrencinin atanacağı köy, beş yıl önceden belli olurdu. Bu süre içinde, öğrenci, köyünde çevresini inceler; beş yıl içinde geniş bir köy dosyasıyla işine atanırdı. İşte bu düzen bozulmuştu. Ankara köylerinin muhtarları, köylerine öğretmen atanması için, **Milli Eğitim Bakanlığı**, valilik, ve **Milli Eğitim Müdürlüğü**'nün kapısını aşındırırlardı. Bakanlık bu sorununu vekil kullanmak suretiyle çözebileceğine inandı ve valilik emrine -o günün ölçüsüne göre- 20 liralık kadrolar verdi. Bu kadrolar, ancak altı ay süreyle kullanılabiliyordu. Vizeden çıkıp bize gelinceye kadar, bir ay geçiyor; bundan sonra da ortaokul çıkışlı bir kişi bulup, köy okuluna atamak gerekiyordu. Böyle de bir ay geçiyor; dört ay için köylere vekil öğretmen gönderiyorduk. Böylece Bakanlık rahatlıyor, köylüler aldatılıyor; Milli Eğitim Müdürleri iş yapar görünüyordu. Ama köydeki eğitim - öğretim sıfırdı. Yani köy eğitiminin avara kasnağı fırıl fırıl dönüyordu.

Köy eğitiminin ikinci bir avara kasnağı dönemini de yedek subay öğretmenlik denemesinde yaşadım. Yedek Subay olanların köy öğretmeni olarak atanması, askerlik süresini köy ilkokulu öğretmeni olarak tamamlaması buluşu, eğitimcilerimize çağdaş bir buluş gibi geldi. **Ankara**'nın on sekiz ilçesinin köylerinin adlarını yazıp bir torbaya koyarak, emrimize verilen yedek subaylara çektiriyor; çıkan köy okuluna atama yapıyorduk. Böylece köy okulları öğretmenlerle bezeniyordu. Milli Eğitimin bütün kademeleri memnundu. Ama sonuç yine sıfırın üstünde değildi. Yedek subay öğretmenlerin çoğu 29 Ekimde okullarının kapısını kapadılar, 23 Nisanda bile açmadılar. O dönemde gezdiğim **Afyon, Sivas- Erzincan, Gümüşhane, Trabzon** ili köylerinde görevli, yedek subay öğretmenlerden bir tanesini bile okulda göremedim. Köy eğitim - öğretiminin motoru gene avara kasnakta, döndü, durdu...

Diyarbakır - Ergani Dicle Köy Enstitüsü'nde çalışırken (Yıl 1944) bölgemize giren illerin köylerinden gelen öğrencilerimizin, köylerinde okul arsası saptamak için **Van - Bitlis, Diyarbakır** köylerinin bir kısmını öğretmen eşimle birlikte dolaştım. Yanımızda ne bir koruyucu ne de bir jandarma vardı. Öğrencilerimiz bizlere rehberlik ettiler. **Köy Enstitüsü** düzeni sürseydi öğrencilerimiz oralara **Zekî Dündarlar** ordusu olarak gideceklerdi ve o yörede terörün tohumları çimlenmeyecekti bile.

Bunları niçin yazdım diye düşünürken, gözüm takvime ilişti. Gün 17 Nisandı. ●

arasu

Halil İbrahim BAHAR

ayaklarına göre değilse nedir
erguvanların döküldüğü yol

güzel bir yağmur yağmamış mıydı dün
ya ardından yükselen güneşin ılıklığı
kapalı mıydı kapısı coşkunun

denizden yansıyan oynak parıltılar
şimdi tutuşturmaz mı dersin
o çalısüpürgeli fundalık bayırı

çıkarabilir misin belleğinden
akıntısına karasuyun

tarihin ikamesi

● Muhsin ŞENER

Geçmişten ders almak ve bu dersi yaşamımızın tüm alanlarına aktararak ondan yararlanmak; bir daha geçmişte yapılmış yanlışlıklara düşmemek... Tarihten ders alarak geleceğe güvenle bakmak... Çok konuşulan ve benimsenen gerçekliklerdir bunlar...

Tarihi geçmişteki yaşanmışlığı içinde ele alıp geleceğimiz için bir araç olarak düşünmek... bu araçtan geleceğimiz için yararlanmak... budur düşünülen. Tarihin geçmişteki boyutları insanlığın ya da ilgili topluluğun bir geçmişi oluyor. O topluluk ya da insanlık, o geçmişin üzerine kurulmuştur. Bu kuruluş onu ister istemez bu geçmişi ile birlikte yaşamaya zorluyor. Bu zorunluluk bir bakıma geleceğe konulmuş bir ipotek gibidir. Sürekli olarak geçmişin gölgesi altında yaşamak zorundasınızdır. Geçmişin gerçekliklerıdir yönlendiren, yöneten sizi. O geçmiş, iyi bilinen bir geçmiş olsa bile gelecek üzerinde kurulmuş bir ipotektir.

Geçmişin gelecek üzerinde kurduğu ipotek isteğe bağlı olmakla birlikte istemeden de oluşabiliyor. Her durum ve koşulda ipoteğin ağırlığını duyuyorsunuz. İnsan, geçmişin tüm kalıntıları ile başbaşa ve iç içe mi olmalıdır? Bunları tekrar tekrar yaşamalı mıdır? Bunlardan ders alarak mı yaşamaya koşulludur insanoğlu? Eğer, bu soruların yanıtları 'evet' ise hiçbir zaman insan özgürlüğünden söz edilmeyecek demektir. İnsan, hangi özgürlüğünü ve nasıl yaşayacaktır bu geçmişin ipotekleri altında?

F. J a m e r s o n bu duruma '**tarihin ikamesi**' diyor. (DEFTER, Kış Sayısı, Postmodem Üzerine Bir Konuşma). "**Tarihi ikame edeceksiniz yaşamınıza, bu ne modernliktir ne de ondan ders almaktır**" diye ekliyor. Bunun bir tutuculuk olduğunu; sonuçta da insanın özgürlüğüne sınırlamalar getirdiğini belirtiyor. J a m e r s o n, tüm bunların yanında modernizmin, '**tarihin ikamesi**' gibi bir yanlışlığa saplandığını da söylüyor. Modernizmin tarihi, böyle kullandığı açıklıyor... Bu, önemlidir... yenidir. Tarihi '**ikame etmek'e** karşı çıkmanın gerekçelerini verirken yazar, insan özgürlüğünün getirdiği açılımları düşünmektedir. İnsana duyulan saygıdır bu. Tarihi böyle anladığınız zaman onun '**tekerrürü**'nü de düşünmeyeceksiniz. Çünkü o, '**tekerrür etmeyecek**'tir. '**Ders alınsaydı eğer tekerrür mü ederdi?**' gibi bir yere getirilip bağlanmaya da çalışılmayacaktır. Tarih böylece, doğurgan ve giderek çoğalan bir yapılanma içinde algılanacaktır. Tarihi '**ikame aracı**' gibi kullanmaya karşı çıkan yeni modern yazarların ve düşün adamlarının bakış açısını çok iyi bilmeliyiz. Onun '**ikame edilmesi gereken bir araç olmadığı**' düşünüldüğünde f a ş i z m i n tümden ortadan kaldırılma olasılığı doğuyor. Böylece, tüm baskıcı düzenleri de kaldırabileceksiniz ve tarih baskıcı düzenleri savunanların ve bu düzenleri getirmek için savaşanların, bağıran, tepinenlerin hiçbir zaman dayanağı olmayacak demektir. Onlar, hiçbir zaman tarihten '**darb-ı meselller**' getirerek, eylemlerini bunların üzerine oturmaya ve bu yolla haklı çıkarmaya çalışamayacaklardır. Çalışmış olsalar bile hiçbir zaman haklı çıkamayacaklardır.

Tarihi bir '**ikame aracı**' olarak düşünmemiş olmanın bir başka boyutunda, baskıcı düzenlerin haklılıklarına gerekçe olmaması bulunuyor. Tarihi bötüye kullanmak, bu boyutu yanlış anlamaktan kaynaklanıyor. '**Tarihi ikame etmek ile görevlenme**' gibi u y d u r m a bir görevi ortadan kaldırdığınızda ise tarih, boşlukta kalmayacaktır. Bu durumda ondan bir takım tarihsel i m g e l e r alınarak bunların, toplumun ya da insanlığın bilincinde yaşaması sağlanabilir. Bunlar hiçbir zaman tarih değildirler; geçmişin, gelecekte yaşaması da olmayacaklardır... O i m g e l e r i n toplumlarda yaşaması için öneriler yapılabilecektir. Bu ise, geçmişi aynen yaşaması demek değildir; tarihin yeni bir açıdan gözden geçirilmesidir. Böylece tarih, '**insanlığın yapıp ettiklerinin tarihi**' olarak karşımıza çıkacağından somut ve doğru olacaktır. Somut tarih, tarihçinin yorumundan değil, insanın yaşanmış macerası sırasında ortaya getirdiği y a p ı t l a r ı n t a r i h i n d e n oluşmaktadır. Geleceğe yansıyacak olan, bu somutlukların oluş öyküsüdür. Bu bakış açısı, tarihin yeni baştan oluşturulması değil, geçmişin yeni bir gözle incelenmesi ve yazılması anlamına geliyor. Bu ise bilinenlerin çoğunun ortadan kaldırılması demektir. Sağlanması zorunlu olan durumlardan birisidir bu. Çünkü insan özgürlüğü önemlidir, gereklidir. Modem çağda insan bu gerekirliği çoğu kez duyumsamış ne var ki bir türlü gerçekleştirememiş, yaşayamamıştır. Yaşayamamasının sıkıntılarını yapıtlarında dile getirmiştir. Düzenler ve politikalar hep, insan yaşamının, emeğinin sömürüsünden öte geçememiştir. İnsan yaşamının sürekli olarak sömürülmesi sonunda modem çağ öyle bir yere geldi ki bu yerde insan artık politize olmamalıydı, yönetimlere hiç mi hiç karışmamalıydı... Bu durumun öyle ilginç yansımaları olmuştur ki insan gülsün mü ağlasın mı ne yapacağını şaşırmış kalmıştır. Oy sandığı başına gidip sadece oy vermek, ondan sonra bu siyasanın hiçbir yanıyla ilgilenmemek gerektiği konusunda önerilerde bulunan devlet büyükleri olmuştur. Oysa tüm düzenler ve tüm modern çağ, durumu bu noktaya getirmeme, insan özgürlüğü ilkesi üzerine kurulmuş idi; hani ya?.. Demek ki olmamıştır. Dünyanın buraya gelmesinde, getirilmesinde modern çağ kusurludur. Onu modern ilkelerin bir bölümü noksandır... işte bu noksan olan yan, tarihin bu yorumu ile ilgilidir. Tarih O'nlarca, bir '**ikame aracı**' olarak kullanılmıştır. Sonunda da insanlık bu noktaya gelip dayanmıştır. Bugün bir çıkar yol da bulunamıyor.

Tarihi '**ikame aracı**' gibi düşünenler modern çağ içinde onu kendi çıkarlarına araç yapmışlardır; tarihi kuran, onu yapanlara karşı araç olarak kullanmışlardır. Her türlü düzenlerini ve sömürülerini bu anlayışın üzerine oturtmuşlardır. Kendilerine tarihten bir dayanak bulmuşlardır çünkü. Oysa bu durum, tarihin oluş gerekçesine ters düşmektedir. tarih sorgulanmadığı için onlara iyi bir dayanak olmuştur her zaman. Geçmişin modemliğine bir leke değil midir bu durum? Bu lekenin silinmesi gerekiyordu. İşte, '**tarihin ikame edilmesine son verme**' düşüncesiyle bu yapılmaktadır ya da istenmektedir.

'**Tarihin ikame aracı olarak kullanılmasına son verme**', geleneğin değişik bir açıdan ele alınması ve kullanılması anlamını da içermektedir. Gelenek, geçmişin ya da geçmişteki yaşanmışlıkların aynen sürdürülmesi demek olmayacaktır artık. Gelenek, onun kurulmasında izlenen yöntemin kullanılması için gereklidir. Yoksa geleneği, olduğu gibi aktarıp kullanmak yanlıştır. İnsanoğlu, geçmişindeki yaşanmışlıkları aynen geleceğinde de yaşattıktan sonra niye o denli sıkıntılar yaşamış ve savaşlar vermiş olsun? Bu huzur ve rahatlık isteğidir ki insana geleceğe doğru büyük bir atılım yaptırmaktadır. Tüm savaşlar ve yaşanan huzursuzluklar bunu sağlamak içindir. Oysa insan böylebir sonuca gelememiş bulunmaktadır, gelememektedir. M o d e r n ö t e s i çağda bu, sağlanacakmış gibi görünüyor. Dünyamız 21. yy.a giderken böyle anlamlı bir kapıdan geçiyor ve daha özgür olmayı düşlüyor; düşünüyor ve onu kurmanın yollarını arıyor. ●

şiir üzerine derlemeler / 7 (x)

● Derleyen: **Subutay HİKMET**

+ Kimsenin beğenmediği güzel bir şiir, bana, kendisine bakılmadığı sırada gülümseyen portreyi hatırlatır. Biz, bir çiçeğin nasıl kırmızı, beyaz veya mavi olduğuna inanırsak, bir şiirin de aynı şekilde güzel veya kötü olduğuna inanırız. Nasıl ilim bize bu renklerin çiçeklerde mevcut olmadığını öğretiyorsa, sosyoloji de bize bir şiirin tek başına güzel veya kötü olamayacağını öğretir. Artık buna inanmanın zamanı gelmiştir.

(Albert Bayet(1): "Les Etoiles" dergisinden çıkan bir yazısında: varlık; 1 Mart 1947, Sayı: 320, sayfa: 15, Çeviren: Erol Güney)

+ Şiir ve umumiyetle sanat güzeli vermek haysiyeti ve kudretiyle beşeridir, yahut öyle olması lâzım gelir.

(Şahap Sıtkı: Varlık; 1 Şubat 1947, Sayı: 319, sayfa:4)

+ Esin, şiirin anahtarı olarak sözcüklerin ve imgelerin birbirini çağrıştırmasıdır.(..) Yaşanmış bir sözcük, yaşanmamış bir sözcüğü çağrıştırmaz. Yaşanmamış sözcüklerle şiir yazılmaz.(..)

Şair, şiirin en güzel okunuşunu yazmalıdır.

(..) şiir deyince, başka bir dile aktarılıp da, şiirselliğinden hiçbir şey yitirmeyen şiiri anlıyorum. Şiir sessiz düşünen şiirin bütün güçlülüğünü yaşamalı, güçlülüğünü taşımalıdır.(..)

Sesle anlatılamayan resim, resimle anlatılamayan müzik, müzikle ve resimle anlatılamayan şiirdir.(..)

Düşündürtmek, şiirin başlıca koşullarından biridir, öyle ki şiiri kafa yormadan okumaktan hoşlanmak(!) körlerin sinemaya gitmesine benzer. Sanatlar değişikliklere uğramış, örneğin sinema sessizken sesli, şiir sesliyken sessiz olmuştur. Sessiz sinemaya nasıl dönülemezse, şiirde de geriye (sesliliğe-S.H.) dönülemez. Şiir sessizdir ve öyle kalacaktır. Sessiz şiiri ise kafa yormadan (düşünmeden-S.H.) okumak olanaksızdır.(..)

Soyutlama, bir şeyi, kendi somut anlamından soyutlayarak başka bir anlam vermek, daha doğrusu kazandırmak demektir. Anlamsız kılmak değildir. Bu bakımdan soyut şiir anlamsız değildir.

Soyutlama, bir sözcüğü hayatın sözlüğünden alıp, şiirin sözlüğüne, başka bir biçimde bir söyleşiyle katmaktır. Şiirin sözlüğünü zenginleştirmek, sözcüğün şiir alanını genişletmektir. Sözcükler için şiir yasağını kaldırmaktır. Soyutlama bir şeyi gerçekliğinden soyutlamak değil, ona başka bir gerçeklik kazandırma işlemidir. Bu bakımdan soyut şiir gerçekçi olabilir. (..)

(Osman Serhat: "Şiir Okulu/3", Saçak - Şiir Dergisi, Mayıs 1977, Sayı:10, sayfa:6)

aşk güzeldir

M. Güner DEMİRAY

gece
yüreğin soluk soluğa
fırtına sessizliğe gebe
tomurcuklar kıpır kıpır içinde
teninde ay ışığı
yelken açıyorsun mavi düşlere
aşk güzeldir işte
bu saatlerde

nisan
bir sevdalı ceylan gibi
dayanmış kapına
durmadan döllüyor
gök toprağı
dudakların şimşek şimşek
çiçekler patlıyor bedeninde
aşk güzeldir işte
bu mevsimde

+ Anlamsız şiir, bir şeyi anlatmamak şöyle dursun, bize anlamlı şiirin anlatmadığı şeyleri anlatıyor.

(Oktay Rifat: "Şiir Konuşması", Adam Yayınları, 1992.- Yeditepe Dergisi, 8 Aralık 1958.)

+ Günümüz şiiri, güzellikten çok daha başka şeylerin peşinde.(..) (..) Şiiri, güzel kavramından çok anlam ve dil kavramları açısından anlayıp değerlendirmek gerekir. Ki Ka Ku adlı eski Japon şairinin bir "Hai-Kai"si: "Çiçek bayramı / Annesinin elinden tutmuş / Bir âmâ çocuk"

(Ahmet Oktay: "Şiir, anlam, güzellik", Milliyet, 13 Mart 1993, Sayfa:16)

+ Beni güldüren, ağlatan ya da şaşırtan, ayak tırnaklarıma değin ürperten, bizi bunu ya da şunu yapma ya da hiçbirşey yapmama isteğine götüren şeydir.

(D. Thomas: "Aylık Dergi", Şiir Özel Sayısı: 2, Temmuz - Ağustos - Eylül 1982, Sayı:44,45,46, Necati Polat'ın "Şiirin A.B.C.si" isimli yazısından, sayfa:21)

+ Ağlamaktan ne anlaşılıyorsa bence şiirden de o anlaşılmalıdır.

(Abdülhak Hamit, "Aylık Dergi - Şiir Özel Sayısı 2" deki Necati Polat'ın adı geçen yazısından.)

+ Her şiir güzel, her güzel şiirdir.

(İsmail Safa; Necati Polat'ın adı geçen yazısından, Sayfa:21)

+ Şiir saltık gerçekliği arama işidir.

(Necip Fazıl Kısakürek; Necati Polat'ın adı geçen yazısından)

+ İyi şiir, kuralların ve usun ötesindedir.

(Montaigne; Necati Polat'ın anılan yazısından)

+ Şiir, dil aracılığıyle, dilin anlatım olanaklarının aşılması çizgisinde, imgenin düşünsel bir temelle değerlendiği yazıdır.

(İsmet Özel; Necati Polat'ın anılan yazısından)

+ Şiir ısrarlı bir telkindir. Ama telkin olmayabilir (de).

(Behçet Necatigil: Necati Polat'ın adı geçen yazısından)

+ Şiir, üstünü başını yırtmış bir çocuktur.

(İlhan Berk; Necati Polat'ın adı geçen yazısından)

(+) 1,2,3,4,5 ve 6. derlemeler, Kıyı'nın 77,78,79,83,85 ve 87. sayılarında yayımlanmışlardır.

(1) Tanınmış Fransız Sosyoloğu. ●

ilkler/4

● Ahmet ÖZER - Arslan PULATHANELİ

Sabahtan Bir Saat Evvel

Feridun Fazıl adı bizlere hep **'tarihten bir yaprak'** anımsatır. Onu, uzun yıllar üzerinde çalışarak oluşturduğu tarih kitaplarıyla tanıyoruz. **Yavuz Sultan Selim, Barboros Hayrettin, Cem Sultan, Hürrem Sultan, Turgut Reis...** onun yapıtlarına konu olmuş önemli adlardır.

Feridun Fazıl (Tülbentçi) bunların yanında, uzun yıllar dönemin önemli gazetelerinde yazarlık yapmış, **Ankara** ve **İstanbul** Radyolarında program yapımcılığı görevinde bulunmuştu. Tarihsel romanlara imza atan yazar, 1932 yılında, daha soyadı yasası çıkmadan **Ankara'da, Hakimiyeti Milliye Matbaasında**, 1929 - 1931 yılları arasında yazdığı 17 şiirini bir ilk kitapta toplar: **Sabahtan Bir Saat Evvel.** Başlangıçta emek verdiği, kitap yayımladığı bu alana bir daha dönmeyen yazar'ın bu kitabı, 31 sayfadan oluşur.

Feridun Fazıl'ın, şiirleri kimi zaman **'dörtlük'**, kimi zaman da **'üçlük'** düzeniyle yazılır. **'Üçlük'**lerle yazılan şiirlerinin sonunda bir dize bu biçimi tamamlar bir özde, şiirin bütünlüğüne ayrıca katılır. Şiirler, bundan 61 yıl önce yazılmış değil de sanki 1993'ün ürünleriymişcesine yalın bir dilin ürünleri olarak karşımıza çıkarlar. 1930'lar **Türkiye**'sinde, ulusal ölçümüz olarak benimsenen **'hece'** ölçüsü şiirimize bir kimlik kazandırdığı yıllardır. **"Beş Hececiler"**in şiiri biçim ve içerik yönünden belirleyici bir yapı göstermektedir. **Feridun Fazıl** da dönemin koşulları içinde yayımlar **"Sabahtan Bir Saat Evvel"**i.

"Sabahtan Bir Saat Evvel"de yer alan şiirler, 20 yaşında, ilerde pek çok yapıt verecek bir yazarın, kendi ruh dünyasından fışkıran bireysel duyguların ürünleri olurlar. **Martılar, dalgalar, enginden engine esen rüzgâr, aynalar, sular, hüzünler, gurbet hasreti, yıldızlar, pencereler, karanlık, akşam, kadın, gölge** ve **sabah** şiirlerin dokusunu oluşturur. Yirmi yaşın, yüreği duyarlı insanda oluşturduğu heyecanların dünyaya bakıştaki görünümü, bir yerde umut - umutsuzluk kesişmesini de öne çıkarır. Doğal olarak da bu duygular, şiirlerine başlık olur: **Hasret, Fırtına ve Sonra, Açın Pencereleri, Uzak, Ayrılık, Akşam, Gözlerin Var İçimde...**

Uyaksız şiirin şiir sayılmadığı bir dönemde, bir genç insanın iç dünyasının yansıması, doğayla, kurduğu düşler ve özlemlerle oluşturduğu bir duygu sarmalıdır karşımızdaki şiirler.

"Sabahtan Bir Saat Evvel"den seçtiğimiz **"Heykel"** adlı şiiri sunuyoruz:

Bir gurbet hasreti ne vakit duysam,
Gönlümü bir derde kaptıracağım.
Nolurdu zevkine bir ben de uysam,
Bir nehri yolundan saptıracağım.

Kahkaha içimi oysa da yer yer
Önünde kırılmaz gururum ve ser,
Ve bir gün düşersen hayattan eğer
Neşemden bir heykel yaptıracağım.

Acı Su

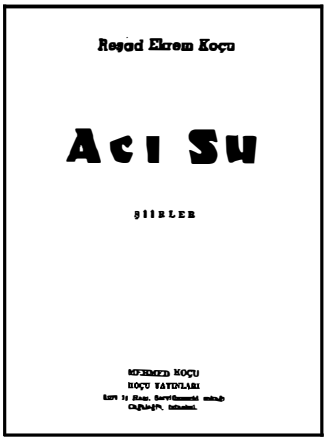

Uzun yıllar **İstanbul** liselerinde tarih öğretmenliği yapan, bu alanda yaptığı araştırma ve incelemelerle tanınan, gazete ve dergilerde yazılar yazan, **İstanbul Ansiklopedi**'sinin hazırlanmasında büyük emekleri bulunan yazar, **Reşat Ekrem Koçu**, tüm bu çalışmalarının yanına, ölümünden on yıl önce bir de şiir kitabı katmıştı: **Acı Su.**

Bu diziyazımızda sıkça üzerinde durduğumuz gibi, nice yazar, düşünür, bilim adamı yazarlık yaşamının bir kesiminde, şiirsiz edememiştir. Şiir bir yanardağdan fışkıran lavlar gibi gün gelmiştir, bir kırıktan, günyüzüne çıkmıştır. **Aziz Nesin, Fakir Baykurt** gibi yazarlarımız da nice yıllardan sonra döndükleri bu alanda, kitaplar çıkarma gereksinimini duymuşlardır. Hiç yadırganmaması gereken bu durumu, son derece doğal buluyoruz. Çünkü **'söz'**ün nasıl kalıba dökülece-ğini bir yerde yazarı da belirleyemiyor.

Reşat Ekrem Koçu, Koçu Yayınları'nın bir ürünü olan **Acı Su'yu, 1965 yılında** İstanbul'da yayımlamış. 40 sayfalık kitap, **Deniz Türküleri, Külhani Türküleri, Bir Portre, Üç Ağıt, Poşadlar** ve **Olker İçin** adlı bölümlerden oluşuyor. Kitabın arka bölümünde yazarın kimi yapıtlarının adları veriliyor, kısaca içeriklerinden söz ediliyor: **Osmanlı Padişahları, Forsa Halil, Erkek Kızlar, Dağ Padişahları, Yeniçeriler** ve **İstanbul Ansiklopedisi, Koçu**'nun yıllarını verdiği yapıtlar arasında yer alıyor.

Acı Su 1965 yılında yayımlandığına göre, **Koçu** o günler tam 60 yaşındadır. **Üç Ağıt** ile **Olker İçin** bölümleri yazarın değişik dönemlerde yazdığı ürünler. **Olker İçin** şiirinin **"Resimli Muhit"** dergisinde **"Davut"** takma adıyla yayımlandığı belirtilir. Diğer şiirlere ilişkin bir bilgiye rastlamayız.

Reşat Ekrem Koçu'nun bu şiirleri serbest nazmın birer ürünü olarak okura sunulur. **Gün ışığı girmemiş denizler; ellere, omuzlara, ayaklara sarılan yakamozlar, mermer merdivenler, ulu defne ağaçlarının** yanısıra yakından tanıdığı, yoksul yaşamına, feci ölümüne tanık olduğu küçük Hüseyin'e üst üste yazılan ağıtlar, şiirinin içeriğinden yansıyanlar olurlar. **"Yüzlerine hayran baktığım / Avuçlarına dudaklarına / Şarıl şarıl aktığım çocuklarım nerede... / "Çeşme"** şiirinden okura aktarılan duygular olur.

Şiirsiz edemeyen bir yazarın, yaşamından kesitler taşıyan **"Acı Su"**, şiir denizine bir damla olarak katılmayı kendine görev bilmenin ürünü. Tarihin derinliklerinde yaptığı gezilerle, bir döneme ışık tutarak oluşturduğu kitaplarına, şiir alanında bir arka çıkma özelliği taşıyan **"Çırağan Sarayında"** şiirinden bir bölüm sunarak yazımızı noktalayalım:

"....
Seven bilmez kimdir bu gece bağrında,
Ve güzel şey bilmez
Kimin koynunda yattığını,
Kimin canına taze can kattığını.

Yeni **'ilkler'**de buluşmak dileğiyle... ●

atı alan üsküdar'ın yarısında

● **Zekeriya SAKA**

23 Nisan üç, 19 Mayıs iki ay öncede kaldı. 30 Ağustos'a yaklaşık iki ay var. Sonra, 29 Ekim, 10 Kasım... Yakın geçmişte olduğu gibi, yakın gelecekte de bir öncesinin, ondan daha öncesinin tıpkıbasımıyla yinelenen kutlama, anma törenleri / ulusal günler...

Her ulusal günde, Atatürk'ün öncülüğünde gerçekleştirilen devrimleri, devrim karşıtlarıyla olan uğraşıları düşünürüm. Devrimleri yerleştirme aşamasında göbekten / beyinden (ya da beyinsizlikten) şuraya, buraya bağlı olanlarla savaşı doğal karşıladığımca, yıllar sonra, yerleşmiş devrimlerin kemirilmesi karşısında gençliğin takındığı tavıra / uyurluğa hep kaygılanmışımdır.

Tarihin hiçbir evresinde, hiçbir önder, Atatürk gibi, ulusunu uyanıklığa, her şeyi apaçık görmeye çağırmış, bunun uğraşını vermiş değildir. Yedinci yüzyılda Bilge Kağan'ın, ulusunu uyanıklığa, birliğe, güçlü olmaya çağıran güçlü sesi bile, halkından çok şey saklamıştır. Bunların en önemlisi, kendini halkının bir bireyi saymayı önder olmayla bağdaştıramayan, kendi ağzından ortaya koyduğu kimliğidir: "Tengriteg tenride bolmuş Türk Bilge Kağan bu ödke olurtum... (Tanrı gibi gökte yaratılmış - ben- Türk Bilge Kağan, bu dönemde -tahta- oturdum.)".

Bilge Kağan'dan on iki yüzyıl sonra Türk adıyla ikinci kez bir Türk devleti kuran Atatürk'ün, halkına bakışı çağının öncesinin de sonrasının da önderlerini aşar. O, gücünü hiçbir olağanüstü varlığa dayandırmamış; halkını kazanmak için doğa üstü korkutmalara baş vurmamıştı. O, çocukların özgür büyümesinden, gençliğin özgür yetişmesinden, halkın tümünün buluncunun yapay baskılardan kurtulmasından korkmayan tek devlet kurucusuydu. Halkın üstünde, halka tepeden bakan değil, gücünü halktan aldığını belirten, halktan olmaktan onur duyandı: "Bu anda büyük Türk Milletinin bir ferdi olarak bu kutlu güne kavuşmanın en derin sevinç ve heyecanı içindeyim." (23.10.1933), "Sevgili Kardeşlerim, aranızda ne kadar mutlu olduğumu nasıl belirtsem bilmem ki?.. " (8.8.1928).

Atatürk düşmanları, bu bağlamda Anadolu halkının, Anadolu birliğinin düşmanları onun sağlığında da vardı kuşkusuz. Ne var ki, ölümünden sonra siyasal yönetimler / örgütler küçük oy kazanım hesaplarının koruyuculuğunda seslerini gürleştirdiler, eylemlerini yoğunlaştırdılar. Bazan Atatürk, adı o denli yakına getirildi ki, gençliğin gözüne, kör edercesine sokuldu. Gençlik, kendisine Atatürkçülüğün öğretildiğinin yanılgısı içindeyken, geride Atatürkçülüğe kıyıldı.

Bu durumu yaratanlar, elbette, görmenin, okumanın, algılanmanın bir uzaklığı olduğunu biliyorlardı. Gözün içine sokulmuş nesneyi görmek şöyle dursun, insanı gözden edeceğini de biliyorlardı.

Sağlıklı bir göz için görme sınırını otuz santimetreden yakına alırsanız, önce, görme çatallaşır. Daha da yakına alırsanız, gözünüzün önünde, ne olduğu belirtisiz, bir perde durumuna gelir. Örneklemek için çok uzağa gitmeye gerek yok. 12 Eylül yönetiminin yanıltıcı uygulamalarından biri de, Atatürk düşmanlarına bile yakalarını Atatürk rozetleriyle doldurtan, Atatürk ilkelerine bağlılık görüntüsüydü. Bu bağlamda "Gençliğe Hitabe" hem tüm ders kitaplarının ilk sayfalarında, hem de karatahtaların üstünde yer aldı.

Bizim kuşağın, bizden önceki kuşağın alışkanlıklarını / kurallarını sürdüren bir eğitim-öğretim dizgesi vardı Atatürkçülük konusunda. Bizim öğrenciliğimizde karatahtaların üstünde de, ilgili ilgisiz tüm ders kitaplarının ilk sayfalarında da yer almıyordu "Gençliğe Hitabe". Öğretmenlerin "yıllık plânları" na da yazdırtırılmıyordu. Ancak, ülkemizin o gününü de bugününü de geleceğini de Atatürk'e borçlu olduğumuzun bilincinde olan Türk öğretmeni / Anadolulu eğitimci, her konuyla onun özünü bağdaştırmayı biliyordu. Atatürk adı söylene söylene bıkkınlık yaratılmıyordu.

Öğretmenokulu ikinci sınıfın (Lise iki) sonunda, yaz dinlencesinde, verilen sorulara yanıt bulunacak biçimde, okunup kavranmak üzere parasız dağıtılan Nutuk'u Osmanlıca - Türkçe Sözlük yardımıyla okuyup kavrayış çalışmalarımı hep anımsarım. Burada olası bir yanlış anlamayı önlemek için şu saptamayı yapmalıyım: Nutuk'u okumak / okutmak kesinlikle beyin yıkama amacı gütmüyordu. Amaç, Atatürk'ü Atatürkçülüğü tanımak; yanında olunacaksa, bilerek olunmak, karşıtı davranışlar içine girilecekse, bilerek girilmeyi sağlamaktı. Ne var ki, onu tanıyanın, onun ilkelerine bağlanmaktan başka şansı yoktu. Onun ilkelerinde tüm öğretilerin insana, topluma, ulusa yararlı; insanı, toplumu, ulusu onurlu yaşatacak yanlarını bulan gençliğin başka şansının olmaması doğaldı.

O gençlikti ki, 19 Mayıs Gençlik Bayramı'na (O zamanki adı böyleydi.) girmek; etkin görev almak için can atardı. Öğretmenlerine saygıyla bağlı nice öğrencilerin, salt bayrama girmeyiş nedeniyle, öğretmenlerine karşı geldiklerine tanık olmuşumdur.

Son 19 Mayıs'ta da alanlar doldu. büyük kentlerde birbirinden güzel gösterilerle Atatürk'e bağlılıklarını sergilemeye çalıştı gençler. Öğretmenler, görevliler, yöneticiler bir yükü daha omuzlarından atmanın rahatlığını yaşadılar. Bayramın hemen ardından, Atatürkçü olduklarını savunan, ateşli birkaç gençle söyleştiydim. Hiçbiri Nutuk'u okumamış. İçlerinden biri, duymamış bile. Karatahtaların üzerlerindekinin "Onuncu Yıl Söylevi" mi, "Gençliğe Hitabe" mi olup olmadığının ikilemini yaşayanlar var. Bırakınız, "Var olmanın -Geleceğin biricik / tek dayanağının Türkiye Cumhuriyeti olma" bağlantısını yorumlamayı, "gaflet, dalalet, hıyanet" sözcüklerinin sözlük anlamını bile bilemediler.

Atı alan Üsküdar'ın yarısında! Korkulur ki, Atatürkçü geçinip onu bilmemek giderek büyüyüp bu uyuyuş karabasana dönüşecek, "Atı alan Üsküdar'ı geçecek!" sakalını öbür dünya için değil de, bu dünyada bir yer edinmek için bırakanların, "İnşallah!" deyip sakallarını sıvadıklarını görür gibiyim...

Oysa, Atatürkçülük düşmanlarının karalamalarının, bu-

lanıklık yaratan sorularının karşılıksız kalmaması, Atatürkçülük adına yapılacak savunmanın bilinçliliğine bağlıdır. Bu, hem kişisel onur sorunudur, hem de ülke birliği için gereklidir.

Osmanlıca'nın "bir" ile "bin" sözcüğünü Türkçe'den aldığı bir sözü vardır: "Bir musîbet bin nasîhatten evlâdır."

Bir değil, yüzlerce vurgunlarla karşılaştık Atatürk'ün ölümünden sonra. En son, Uğur Mumcu'nun öldürülmesiyle, "İşte bir musîbet daha!" dendi. Ulusça ayağa kalkıldı. Neredeyse, tüm alanlar tek bir ses, tek bir yumruk oldu. "Bu uyanış sürerse, Mumcu'nun kişiliğinde Atatürkçülüğe bomba koyan / koyduran eller bulunur, kırılır; örgütler dağıtılır, ilgili ülkelerle ilişkiler gözden geçirilir / kesilir..." diye düşünüldü. Aradan altı ay geçti. Atı alan Üsküdar'ın yarısından ilerlemeyi sürdürüyor.

Diyoruz / dediğimizde de yanılmıyoruz ki, Büyük Atatürk'ün "Gençliğe Seslenişi"ndeki, "Varlığımızın, geleceğimizin biricik temeli olan Türkiye Cumhuriyeti'ni" kollamanın da, korumanın da neresinde olduğumuzu bilmenin / belirlemenin, "gaflet (aymazlık)", "dalâlet (doğ-ru yoldan çıkma, sapkınlık)", "hıyanet (kendine duyulan güveni kötüye kullanma, hainlik)" bağlantısının hangisiyle sarıldığımızı hesaplamanın; aymazlık, sapkınlık, hainlik içinde olanlarla hem bireysel, hem de örgütsel uğraşılar içine girmenin zamanı çoktan gelip de geçti...

Dış güçlerin beşinci kolları, ülkenin insanlarının birçoğunun en duyarlı noktası olan inancından yakalamayı becermişlerdir. Camilerden okullara, kurslardan üniversitelere dek girmedikleri alan kalmamıştır. Canımızdan sorumlu insanlar yetiştiren tıp fakültelerimizde bile kadavrayı incelemeyi günâh sayıp ehliyetsiz doktorların yetişmesine göz yumulmaktadır. İlaçlarımızı hazırlayacak olan eczacıların bir kısmı naylon diplomalıdır. Hukuk düzenimiz Osmanlı kadılığına döndürülmek istenmektedir. Üniversitelerimizin birinde doçent orununda bulunan, gençliğimizi ellerine teslim ettiğimiz biri, hanımı öz ağabeysiyle sarılıp hoş-beş ettiği için anasından emdiğini burnundan getirdi. Tüm eğitim öğretim kurumlarında buna benzer örnekler almış yürümüştür. Bu sözde eğitimciler, bu tür davranışları salt yaşama biçimi olarak benimsemekle yetinmeyip öğrencilerine de yaşama biçimi olarak benimsetmenin uğraşı içindedirler. Başka bir anlatımla, ülkemizi Atatürkçülük bilincinden uzaklaştırıp kafaları başka şeylerle uğraştırarak, geri bıraktırmak isteyen dış güçlerin karanlığa çaldığı maya tutmak üzeredir.

İşte tüm bunlara bağlı olarak, Atatürkçülüğün can damarına koyulacak yeni bombalara "dur!" demenin tek yolu, gençliğin bilinçli yetiştirilmesidir. Gençliğin, salt Atatürkçülüğü bilmesi yeterli değildir. O, Türk Devrimleri'nin karşıtlarının gerisine saklandıkları dini de iyi bilmelidir.

Bilmelidir ki:

Derenin sürüklediği elmayı yiyip de "hak"tan kurtulmak için yıllarca kölelik yapılışa ayet bulanların, derenin sürüklediği, geri / sahibine dönme olasılığı bulunmayan bir elma için yıllarca bir insana köielik yaptıran; tüyü bitmemiş yetimlerin hakkından milyarlar / trilyonlar çarpanlara neden ayet bulmadıklarını (ayet olmadığı değil); kadının "resmî dairelerde çalışmasının günâh olduğuna " ayet bulanların, tütün sepetinin, odun yükünün altında, çay, pamuk, tütün tarlasında inim inim inleyen kadınların sorunlarının çözümüne neden ayet bulmadıklarını; "Huzuruma kul hakkıyla sakın gelmeyin!" ayetine karşın, kul hakkıyla, Firavun örneği kentler kuranlara neden değinmekten çekindiklerini, v.b. sorgulayabilsin.

Görülüyor ki, Kemalizm'in yaşaması / yaşatılması, bu konudaki başarı, konuyu bayramdan bayrama ele almakla olmaz. Moda olduğu için (rozet Atatürkçüleri gibi), "Herkes Atatürkçüyse, ben de olurum, değilse, olmam... İşimin çıkarına..." bir anlayışla da olmaz. "Atatürk, Atatürkçülük, Kemalizm, Devrimler..." sözcüklerini slogan biçiminde, bezdirircesine haykırmakla ise hiç olmaz.

Bugün, Kemalizm, devletin varlığı ile sürekliliği ile özdeş düşünülmelidir. Öyleyse, her gün, her dakika Devrimlerin temel ilkeleri düşünce sergenlerinden çıkarılıp / indirilip yaşama geçirilmelidir. Başka bir söyleyişle, Atatürkçülüğün kuşaktan kuşağa anlatılası bir destan olmadığı, uygulandığında kuşakları başarıya götürecek öğretiler dizgesi olduğu, bu nedenle, onun eğitimde de uygulayımda da süreklilik istediği kavratılmalıdır.

Yeni kıyımlarla, yeni Uğurları zamansız uğurlamak istemiyorsak, tek yürek, tek yumruk olarak doldurduğumuz alanları yasla yankılatmak yerine, mutluluk türküleriyle çınlatmak istiyorsak, atı alanı Üsküdar'ın yarısında yıkmak istiyorsak, dişle, tırnakla, beyinle, inançla sarılalım görevimize. •

adolf

Nusret Kemal OTYAM

Sabahı geciken bir gecede
Yaralı bir kuş gibi düştü Barış
Ayaklarının altına insanların
Bir sonbahar güneşinin ışıkları altında
Yalazlandı kanatları uçakların
Zehirli meyvasını uzattı dört bir yana
Savaşın ve ölümün acımasız tanrısı
Nice yılları yaşadı insanoğlu
Tanımadan acısından gayrısını
Yüreğine taş bastı yitirmeden umudunu
Sezar'dı Tanrı'nın adı Süleyman'dı Napolyon'du
Adolf Hitler oldu bin dokuz yüz otuzlarda
Ne Eros'un okuydu attıkları
Ne Fatih'in topları İstanbul'un surlarına
Ağaçlar yeşerinceye çiçeğe duruncaya dek
Yürekler kabarıncaya İnsan İnsan oluncaya dek
İki sözcüktü ölümün zulmün adı
Ne var ki unutmak da adıydı bir virüsün
Sonunda olanlar oldu bitirmeden üç beş yılı
Hitler'i öldürdüler Adolf'u unuttular
Öldükçe dirildiler amip gibi çoğaldılar
Alanları doldurdular salonlara sığmadılar
Adolf Hamburg Adolf Berlin Adolf Köln
Adolf Moskova Dallas Huston
Adolf Kuzey Güney Adolf Doğu Batı
Kuzey Yarım küre Güney yarım küre
Bir okyanuslardan uzatır başını
Bir Kızıldenizden Adolf Ejder

korkunun kanat sesleri

● Gülseren ENGİN

Pırıl pırıl güzel bir sonbahar sabahı. Gün yeni doğmuş. Kapıkule'de gümrük işlemlerimizi yaptırıyoruz. Eşimle ben, geceyi Edirne'de güzel bir otelde geçirdik. Sabah erkenden yola çıktık. Yugoslavya'daki savaş nedeniyle endişeliyiz. Gündüz gözüyle ve hemen hiç durmadan yol alıp hava kararmadan Macaristan'a varmak istiyoruz. Belgrat'a dek yol açık; savaş ulaşmadı oralara; ama Belgrat'ın kıyısında başlıyor yangın (Bir buçuk yıl önce... Henüz Bosna - Hersek'teki savaş başlamamış. Hırvatistan'la kapışmış Sırplar, insanlar henüz umutlu. Savaşın kısa sürede biteceğini düşünüyorlar).

Gümrükte bir kaç arabayız. Birbirimize savaşla, yollardaki soygunlarla ilgili duyduklarımızı anlatıyor, korkularımızı çoğaltıyoruz. Yüreklerimizde korkunun kanat sesleri... Arabalardan birinde genç bir çocuk... Cumhurbaşkanlığı senfoni orkestrasında kemancıymış. Viyana'ya bir yıllık bursla gidiyor. İlk kez arabayla çıkıyormuş yurtdışına. Hemen sokuldu yanımıza.

"Beraber gidelim mi?"

Bir adamla oğlu da yan arabadalar. Uzun yıllar Almanya'da çalışmış, sonra da bir sahil kentimizde otel yaptırıp çalışmaya başlamışlar. Onlar da bizim gibi alışık bu yollara; ama bu kez ürküyorlar savaştan ve savaşın yarattığı yol soyguncularından. Onlar da bizimle birlikte gitmeye karar veriyorlar. En son minibüslü, sakallı, takkeli bir adamla başörtülü karısı katılıyor bizim konvoya. Tipik işçi ailesi... Minibüsün içi ağzına kadar erzak çuvallarıyla dolu. Geceleri yol kıyısında, minibüsün içinde yattıkları, bir kenarda kıvrılmış yorganlardan belli.

Biz dört araba, birbirimizden cesaret alarak ardarda diziliyoruz yola. Güneşi ardımıza alıp dalıyoruz Bulgaristan'a. Savaştan önce Bulgaristan yolları korkulu düştü bizim için. Gümrükte ve yollarda Bulgar görevlilerin baskılarına, rüşvet almadan yol vermeyişlerine neredeyse alışmıştık. Rejim değişikliğinden sonra yollardaki askerleri kayboldu; ama bu kez de soyguncular arttı. Tüyler ürpertici olaylar duyuyorduk. Türk Elçilikleri duyurular yayınlıyor, yollarda durmamamızı, bir kaç arabalık konvoylar halinde gitmemizi öneriyorlardı. Şimdi buna bir de Yugoslavya'daki soyguncular ekleniyordu. Üstelik orada yolları kesip soygunları yapanların resmi görevliler olduğu söyleniyordu. Bütün bu korkular bizim gibi birbiriyle pek ortak yanı olmayan kişileri bir araya getirmişti.

Bulgaristan'da yollar genellikle dar ve bozuk. Sürat kısıtlaması var. Bu nedenle hız yapamıyoruz. Gerçi artık adım başı beliren ve (suçlu olalım, olmayalım) ceza kesen görevliler yok ortalarda; ama adım başı bir araba beliriyor önümüzde. Giderek yavaşlayarak neredeyse önümüzü kesiyor. Arka pencerede bize dönük bir adam, elindeki kocaman kaşar tekerini gösterip satın almamızı istiyor. Biz, el kol hareketleriyle almayacağımızı belirtip solluyoruz arabayı. Bu kez bir başka araba çıkıyor önümüze. Yine aynı şekilde peynir satmaya uğraşıyorlar. Oysa yıllardır bu yoldan gidip geldiğimiz için Bulgaristan'dan dışarı yiyecek maddesi çıkarmanın yasak olduğunu, gümrükte sorun çıkarttığını biliyoruz. Ayrıca bu satışların soygunlara da yol açabileceğini duyduğumuzdan hiç durmadan yol alıyoruz Bulgaristan topraklarında. Bir ara tuvalet molası için bir benzincide duralayacak oluyoruz. Onlarca adam üşüşüyor arabanın başına. Gaza basıp yola devam etmek zorunda kalıyoruz. Böylece beş saatte Yugoslavya gümrüğüne varıyoruz. İşlemleri yaptırıp gümrükteki konaklama merkezinde biraz soluklanıyoruz. Öteki arabalar da bizim gibi soluksuz yol almış. Öğle yemekleri çıkıyor ortaya. Börekler, dolmalar, köfteler paylaşılıyor.

"Aman birbirimizden ayrılmayalım..."

"Birbirimizi bekleyip, kollayalım..."

Benzeri sıkılamalarla yola koyuluyoruz. Yazdan kalma bir gün. Gök pırıl pırıl, masmavi... Tarlalar iki yanımızda, gözalabildiğine uzanıyor; sonra ormanlar başlıyor. Sık ağaçların oluşturduğu, gün ışığının diplerine ulaşamadığı ormanlar yolu sıkıca kucaklıyor. Cetvelle çizilmişcesine dümdüz uzanıyor yol ormanları, tarlaların arasından. Uzaktan görünen köyler sessiz ve sakin. İnsanlar tarlalarda çalışıyor, davar güdüyorlar. Sanki bir kaç kilometre ötede savaş yokmuş gibi... Sanki bombalar patlamıyor, kollar bacaklar parçalanmıyor, insanlar ölmüyor gibi... Savaşın yanıbaşında yaşam olanca sıradanlığı ile sürüyor.

Yine hiç durmadan ilerliyoruz. Belgrat'ın içinden geçiyoruz. Yol üstündeki gökdelen yine eskisi gibi saati, hava sıcaklığını, rüzgârı belirten elektronik göstergesiyle karşımızda bekliyor. Caddeler yine eskisi gibi kalabalık. Tuna nehri yine eskisi gibi sakin sakin akıp gidiyor kentin içinden. Belgrat'tan çıkar çıkmaz sağa, Novi Sad yoluna sarpıyoruz. Akşamüstü Macaristan sınırına varıyoruz. Gümrüğe on kilometre kala kuyruk başlıyor. Tır kamyonlarının, otobüslerin ve arabaların oluşturduğu hiç bitmeyecekmiş gibi görünen bir kuyruk... Yine de mutluyuz. Sınıra geldik ya... Bu bir ülke sınırının da ötesinde anlam taşıyor bizim için. Güvenliğin, huzurun kapısındayız. Gün boyu süren korkulu yolculuk sona erdi artık.

İki buçuk saatlik bir bekleyişten sonra giriyoruz Macaristan'a. Buradaki gümrükçüler de öğrenmiş rüşvet almayı. Ellerine ne geçerse, bir paket sigara ya da bir tükenmez kalem... Hava iyice kararmış. Yorgun ve açız. Sınır kenti Szeged sokaklarında açık bir restorant ve bir otel arıyoruz. Karşımıza çıkan ilk otele dalıyoruz. Lüks bir otel burası. Odamıza çıktığımızda iyice bitkin hissediyoruz kendimizi. Çıkıp restorant arayacak gücümüz yok. Yiyecek paketimizde kalanlarla yetiniyoruz. Bir duş alıp yatıyoruz hemen. Yol yorgunluğuna korkunun gerginliği de eklenince nasıl da bitkin düşmüşüz. Deliksiz uyuyoruz.

Sabah, otelin altın yaldızlı, işlemeli salonunda, gümüş yemek takımlarıyla kahvaltımızı yapıyoruz. Onca lükse karşın çok ucuz bir otel. Tabii Mark'a göre hesaplanınca... Otelden çıkınca alışveriş için bir mağaza arıyorum; ama günlerden pazar ve her yer kapalı. Özellikle klasik müzik plaklarının ve sanat kitaplarının çok ucuz olduğunu duymuştum. Hevesim içimde kalıyor ve yola koyuluyoruz. Bu kez yalnızız. Sınırda, güvenliğe kavuşunca bir "Allahaısmarladık" bile demeden çekip gitti yol arkadaşlarımız.

Sisli bir sabah. Tarlaların, küçük şirin köylerin arasından yol alıp Budapeşte'ye doğru ilerliyoruz. ●

miroslav holub

1923 doğumlu Çek ozanı, Avrupa'nın en önemli ozanlarından biri olarak tanındı. Holub, ülkesinde doktor olarak uzun yıllar bilimsel araştırmalarıyla da ün yaptı. e.a.

okulda ders

Eğilir saygılı ağaç önümüzde
Fısıldar kimliğini yaşamsal
Düşer göklerden bir damla gözyaşı
Tanımlar kuşların bildiğini

Takılmış bir örümcek ağında
Sevecen gizemidir aşkın
Yaklaşır usulca fısıldar kulaklara
Adını söyler bitimsiz sessizliğin

Yanında kara - tahtanın sere - serpe
Ata benzeyen bir ulusal simge
Işıldar üstünde kıvrımlı yelek
Bir sonsuz tekrarda dikilir kulakları

Benimle başladı tarih diye belirlenen
Sevgiydi atılımdı cesaretti listede
Bayılıp - durduğumuz birlikte bilinçsizce
Bayılıp - durduğumuz savaşkan öfke

Dersin tam ortasında başlar
Kapısı altından sınıfımızın
İnecek çizgilerde kan
Suçsuzlar her bölümde yığınsal
Başlar kıyımın dayanılmaz öyküsü

MIROSLAV HOLUB
Türkçesi: **Engin AŞKIN**

kitapseverlerle başbaşa

"trabzon kaynakçası"

● **M. Türker ACAROĞLU**

Araştırmacı - yazar **Cumhur Odabaşıoğlu**'nun (doğ. 1924, Urfa) hazırladığı bu kitap, **Trabzon**'da (**Trabzon Belediyesi Kültür yayınları dizisi**)'nin altıncısı olarak çıktı (1991, 87 s., fiyatı yazılı değil). **Sadettin Erol**'un kitap düzeni, 1552 tarihli **İskender Paşa Çeşmesi** yazıtıyla süslüdür.

Trabzon Belediye Başkanı Atay Aktuğ, sunuş yazısında diyor ki: **"Trabzon vilâyetinin 1869 yılında başlattığı Vilâyet Salnamesi (1869 - 1904) yazılması ile başlayan çok yönlü araştırmalar, Şakir Şevket Bey'in 1887 yılında yazdığı "Trabzon Tarihi" ile devam etmiş ve Ömer Akbulut, Mahmut Goloğlu, Sait Bilal Çakıroğlu'nun devam ettirdikleri araştırmalar, günümüze kadar gelmiştir..."**

Geçen yıl **Trabzon**'da toplanan **"Geçmişten Geleceğe Trabzon Ulusal Sempozyumu"** dolayısıyla **Trabzon**'da tanışıp görüşmek olanağını bulabildiğim değerli araştırmacı **Odabaşıoğlu** da önsözünde, yapıtının niteliği üzerine şu bilgileri veriyor:

"Trabzon tarihi ile ilgili araştırmalarımda istifade ettiğim yerli ve yabancı kaynaklar ile 1869 - 1928 yılları arasında Trabzon'da basılmış olan kitaplar da vardı, konu itibarı ile tarih ağırlıklı olan bu kaynakları bir kitapta toplamak suretiyle "Trabzon Kaynakçası" isimli kitap hazırlanmış oldu.

Kaynakça üç kısımdan ibaret olup: Birinci kısımda kaynak isimleri alfabetik olarak ve sıra numarasını takip ederek yazılmıştır.

İkinci kısımda yerli yazarların isimleri soyadına göre, yabancıların ise yazıldığı gibi alfabetik olarak yazılmış ve karşılarına birinci kısımda eserlerinin karşılarındaki sıra numaraları konulmuştur, böylelikle yazar isminin karşısındaki numara birinci kısımdaki eserinin sıra numarasını göstermektedir.

Üçüncü kısımda ise 1869 - 1928 yılları arasında Trabzon'da basılmış olan bulabildiğim kitapların isimleri alfabetik sıra ile yazılmıştır..."

Her kaynakça eksiktir, yanlışlar da olabilir. Birinci bölümde tanıtılan kitapların hangi tarihte başlayıp hangi tarihte bittiği belirtilmemiştir. Burada gördüğümüz **bir eksiği** kaydedelim: **Tirebolulu H. Alp Arslan**'ın **"Trabzon Laz mı, Türk mü?"** adlı kitabı, 1339 (1921) yılında **Giresun**'da **Giresun Matbaası**'nda basılmıştır (24 s.).

Kitap kimliklerinin kimi öğeleri eksiktir: Eski harfli kitapların basım tarihleri Milâdiye çevrilmemiş, kitap boyutları ve sayfa sayıları gösterilmemiş, konular dizini hazırlanmamıştır.

Her şeye karşın, **Trabzon** üzerine toplam olarak 1.193 kitabı bize tanıtmış olan **Sayın Odabaşıoğlu**'ya teşekkür ederiz. Onun bundan önce yayımlanmış üç yapıtı daha vardır: **"Trabzon, 1869 - 1933 Yılları Yaşantısı"** (1986), **"Trabzon, Doğu Karadeniz Gazete ve Mecmuaları, 1869 - 1928"** (1987), **"Trabzon, Belgelerle Milli Mücadele Yılları, 1919 - 1923"** (1990). Yeni çalışmalarında başarılar dileriz. ●

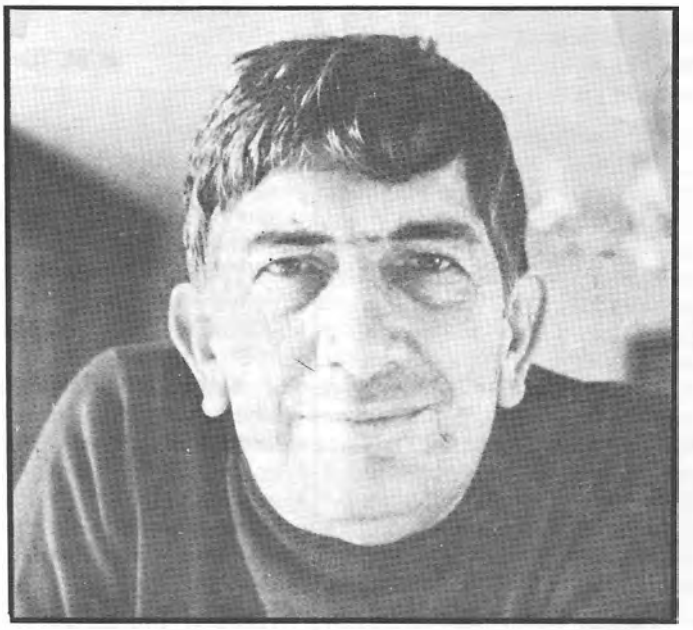

Şükran Kurdakul

AĞIT DEĞİL

Gücünüz varsa sizin
Sözcüğü tutuklayın.
Öğrenci, kitap, türkçe
En güzel kavramı dilimin
Özgürlüğünü tutuklayın.

Ben ki düşünüyorum
Var olduğumdan beri
Silahlar bana dönük
Savaşlar sizin için
Gücünüz varsa artık
Usumu tutuklayın.

Açtı kendini, bir bayrak gibi işte
Ölümün üzerinde Hasan Tahsin...
Bu silah başka silah
Bu ölüm başka ölüm
Gücünüz varsa sizin
Ölümü tutuklayın.

Şükran KURDAKUL

atardamar

KAFKAS YOLLARINDA
(HATIRALAR ve TAHASSÜSLER)

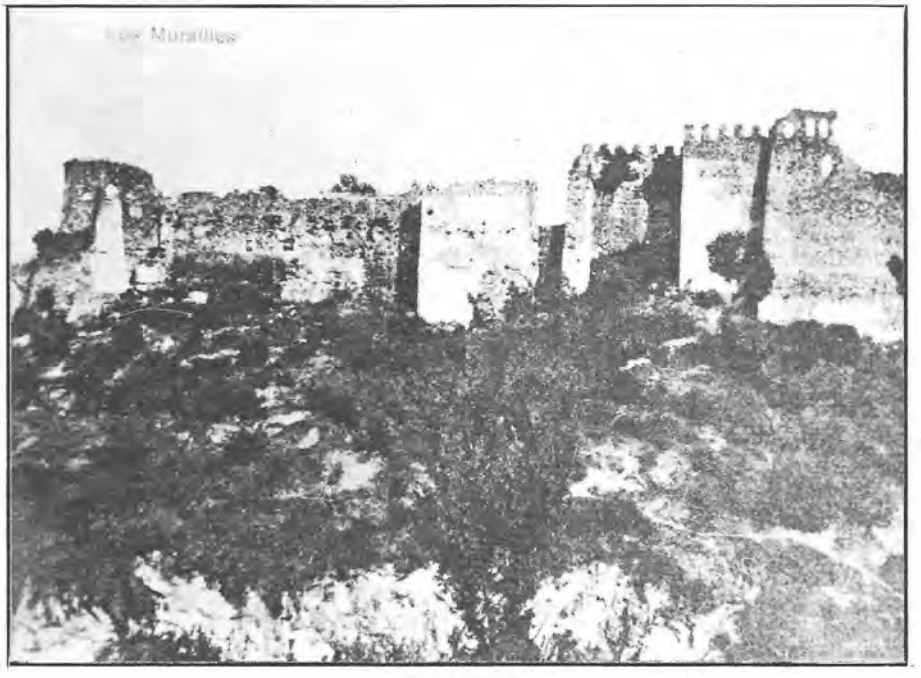

Trabzon kalesi

Yazar **Ahmet Refik (Altınay)** 17 Nisan - 20 Mayıs 1918 tarihleri arasında içinde yabancıların da bulunduğu bir kurulun başkanı olarak **Trabzon, Batum, Ardasa, Erzincan, Erzurum, Kars** ve **Ardahan**'ı gezdi. 75 yıl önce işgalleri, ölümleri, yoklukları, yaşamış bir halkın acılarına, kentlerin yıkıntılarına tanık oldu. **"Kafkas Yollarında Hatıralar ve Tahassüsler"** adlı kitap, bu gözlemlerin bir ürünüdür.

Kitap, 1919 yılında eski yazıyla okura sunulmuştu. Kitabın değişik dönemlerde yeni yazıyla basıma hazırlanıp kitaplaştığını bilmekteyiz. Dergimizde yayımlanan biçimi ise, bütünüyle aslına bağlı kalınarak yapılmış, o dönemde yazarın kullandığı kimi eski sözcüklerin günümüzdeki karşılıkları ayraç içinde verilmiştir. Arkadaşımız **Ahmet Özer'in** hazırladığı bu çalışma için, bizlere söz konusu kitabı gönderen araştırmacı - yazar dostumuz **İ. Gündağ Kayaoğlu**'na, eski **Trabzon** fotoğraflarıyla yazıyı zenginleştiren araştırmacı ağabeyimiz **Arslan Pulathaneli** ve **M. Reşat Sümerkan**'a içten teşekkür ederiz.

KIYI

kafkas yollarında
(hatıralar ve tahassüsler)

● **Ahmet REFİK** (Çevriyazı: **Ahmet ÖZER**)

Trabzon, 17 Nisan 1334

Pulathane'nin yeşillikler içinde beyaz ve zarif binalarını gördüğümüz zaman, artık günlerce karlı dağlar seyretmekten kurtulduk. **Trabzon** uzaktan görünüyor. **Karadeniz**'in mavi suları sakin bir nisan güneşinin pembelikleri altında uyanıyor gibi. Şehrin beyaz evleri ziyalar içinde. Sahilde muntazam ve zarif binalar, yeşil çayırlar ortasında küme küme serviler narin ve zarif minareler, tepelere doğru henüz çiçeklenmiş erik ve şeftali ağaçları görülüyor. **Trabzon** bir görüşte, kalbi teshir edecek (büyüleyecek) binaları, ağaçları, çayırları yüksek tepeleri yeşil sırtlar ortasında kırmızı kışlalarıyla kendini derhal sevdirecek bir güzelliği cami (güzelliğe sahip). **Evliya Çelebi**'nin hakkı varmış: **"Burası gül ve reyhan ve erguvan açar"** bir belde, daha doğrusu **Karadeniz**'in sakin suları kenarında yeşil bir dağın eteğinde çimenler arasına uzanmış, başında baharın en rengin (renkli) çiçeklerinden yapılmış bir iklil (taç), güzel ve zarif bir kızı andırıyor. Bahar, şehrin simasını da şenlendirmiş. Aylarca Moskof istilası altında kalan, aylarca anavatandan uzakta yaşayan, bu belde, şimdi bahar çiçekleriyle süslenmiş pürşevk ve sürur (sevinç) toplarıyla beşaşetiyle (güleryüzlülüğüyle) kendisini mütehasirane (özleyen) bir hürmetle ziyarete gelenleri selamlıyor. Fakat bu beşaşette, mecruh (yaralı) ve perişan bir kalbin acı tebessümleri duyuluyor. **Trabzon** yaralanmış, **Trabzon** perişan. **Trabzon** manen, maddeten bir harabezâr (yıkıntı yeri). Başında zarif çiçekleriyle görünen bu kız, güzel ve cazip simasını ancak ikliller (taçlar) içinde mütebessim gösteriyor. Fakat bilseniz, içini bilseniz, vücudunu görseniz, mermilerden, katil ellerden hunriz (kan dökücü) parmaklardan ne cerihalar (yaralar) almış, ne darbeler yemiş, ne felâketler görmüş...

Perişan kıyafetli halk, büyük ve feci bir yangından sonra, sönen ocaklarını, yanan evlerini görmeye gelen, çocukluk hatıralarını muhafaza eden köşelerin mahvolduğunu acı bir tebessümle seyreden insanlar vaziyetinde. Ötede, önünde bir çuval fındık, fakir bir ihtiyar, duvar diplerinde düşünüyor. Beride ufak sarışın, yalınayak çocuklar kirli yüzleriyle sokağın çamurları arasında koşuşuyor. Pejmürde kıyafetli yüzlerini sımsıkı örtmüş kadınlar, mini mini çarşaflı kızlarının ellerinden tutmuşlar, yokuşlardan **bitabâne** (**bitkin**) çıkıyorlar. Kurtulan pek az bina var. Şehrin en muntazam, en el değmemiş binaları, kayaların dibinde Rum kilisesi, Rum mektebi, Rum mezarlığı ve ekseri Rum evleri. Eski **Trabzon**, kahraman **Yavuz**'un gençlik zamanlarına şahit olan mahalleler, **Bizans** ve **Osmanlı** surlarının içi, kâmilen (tümüyle) tahrip edilmiş. Bu harabeler içinde denize müvazi (paralel) iki uzun yolun açılmış ve genişletilmiş olduğu görülüyor. Deniz kenarındaki mendirekle harabeler ortasında açılan yoldan başka yeni yapılmış bir şey yok.

Muhaceret sonrası Arslan Pulathaneli'nin baba evi (10 Haziran 1918)

Her şey, her köşe her ev, her sokak, her türbe tahrip edilmiş. Bu feci yangın enkazı ortasında camiler, çıplak minareleri, mezarlıklar kâmilen kırılmış taşları arabalıklara tahvil edilmiş meydanlarıyla, kalbe elem veriyor. Sokaklar teneke, eşya, abâ çizme, Rus kalpakları, araba tekerlekleri, hayvan ölüleri, kiremit yığınlarıyla dolu. Bir zamanlar mesut ailelerin pür şevk ve tarâb (sevinçli) yaşadıkları bahçeler şimdi yıkılmış, enkaz ortasında çıplak kalmış, duvarlarında yabani otlar çıkıyor. Bahar bu harabenin ortasına da çiçeklerini serpmiş kâh Debbağhane Deresi (Tabakhane Deresi - A.Ö.)'nin sarmaşıklar, sarı çiçekler, yüksek kayalar arasında uğuldaya uğuldaya gelen sedâsı, kâh harabeler ortasında beyaz çiçekleriyle gülen bir erik ağacının yeşil tomurcuklu dalları üzerinde bir kuşun hazin âvazı işitiliyor. Hiçbir evde ahşap kısım bırakılmamış. Bazen bir çatının tahtaları yarı sökülmüş, bazen bir evin çinkoları kâmilen sökülmek istenirken bırakılmış. Sokaklarda iri iri fareler aç ve müterediddit (kararsız) dolaşıyor. Koyu nefti dingilleri havaya dikilmiş cephane arabaları yolları kapıyor. Camiler elim bir halde. Hemen kâffesi (tümü) de ahıra tahvil edilmiş, içlerine dört - beş parmak kalınlığında

gübre serilmiş. Mihrapları, minberleri ahşap kısımları kâmilen yıkılmış kelime-i tevhidleri parçalanmış. Duvarlara yazılan **Rusça** yazılarla beraber yapılan resimler pek şeni! (yakışıksız.) Bu resimlerde Türk kadınlığı tahkir ediliyor. Minarelerden bazıları kırılmış, bazılarının kıymettar oymalı şerefeleri parçalanmış, iç kale camii ahırdan başka bir şey değil. Yanındaki susuz ve kırık çeşme üzerinde şu satırlar okunuyor:

"Es sultan il azm-ı sultan ibni sultan Süleyman

İbni Selim Han bin Beyazıt Han halledehu mülke sene 935"

İskele yanındaki mezarlık dümdüz. İçine büyük bir tiyatro yapılmış. Belediye Bahçesi cesim (kocaman) bir araba merkezi. Çarşı ıssız ve karanlık. Mağazalar bomboş, bazılarının kilitleri kırılmış, kasaları süngülerle parçalanmış, her köşede elem ve şekavet (haydutluk) eseri var. Deniz kenarındaki kalede üç - dört **Osmanlı** topu, kalın tunç namlularıyla uzanmış duruyor. Ruslar burada üç - dört sahil topu bırakmışlar, onların da kamalarını almışlar. Bu tahribat, mezarlıklar ortasındaki mühim türbelere kadar teşmil edilmiş (yayılmış). Bu türbelerden biri de Gülbahar Sultan Türbesi. **Gülbahar Sultan Yavuz Sultan Selim**'in validesidir. **Şehzade Selim**, babası vüzera elinde baziçe (oyuncak) olduğu sıralarda burada valilik ediyordu. **Komnenosların** çiçekli beldesi, lâtif seması, yeşil tepeleri Soğuksu mesiresi mavi deniziyle, **Yavuz**'un şair ruhunda bir incizap (cazibe) hasıl etmişti. Oğlu **Sultan Süleyman** da **Osmanlı** tahtına calis olduktan sonra valdesini **Trabzon**'a göndermiş. **Trabzon**'un nüfusunu tahrir etmiş (saydırmış). **Batum** sancağını **Trabzon**'a ilhak eylemişti. **Yavuz**'un zevcesi bu güzel beldeyi pek sevdiği için oğlunun padişahlık zamanında bile **Trabzon**'da ömür sürmeyi tercih eylemişti. Validesi **Gülbahar Sultan**, **Selim-i evvelin** culûsundan yedi sene evvel **Trabzon**'da vefat etmiş, imaret camiinin koyu servileri altına gömülmüştü. Üzerine yapılan türbe sekiz **dılığlı (köşeli)** zarif bir bina. Kapısının üzerine yazılan Farisî kitabenin son beyti şudur:

Rahmet-i daim büved nazil çüşud ez feyz-i Hakk

Geşt tarih-i vefâteş rahmet-i daim berü

Türbenin duvarları zarif resimlerle işlenmiş. Üst kısmına bir baştan öbür başa kadar **Allahü lailahe illa hû...** yazılmış. Türbe tamir olundukça badanalanmış, nakış çiçeklerin üzeri, bu suretle kapatılmış. Son tahribattan bu türbe de müteessir olmuş, türbenin pencereleri, mihrap mahalli kâmilen parçalanmış. Duvarları kurşunlarla delinmiş, pencerelerinin tel kafesleri kaldırılmış, avizelerin ve kandillerin çıplak zincirleri hazin bir halde sarkıyor; **hatta** mezarda bir define saklı zannetmişler, **Yavuz**'un muhterem validesinin mezarını bile alt üst etmekten geri durmamışlar.

Her yer harap. Bu harabeler ortasında yetişen çimenler arasında, bazen duvar diplerinde, üstü başı temiz kadınlar çocuklarıyla beraber yiyecek arıyorlar; ellerinde bıçaklar ot topluyorlar, gıdalarını süprüntüler içinde bulmaya çalışıyorlar. Uzaktan ihtiyar bir kadın, arkasında bir bohça dolusu ot, yüzünü çarşafıyla örtmüş, ağır ağır iniyor. Kadına, otu **ne** yapacağını sordum. Yanında ufak bir çocuk vardı, müteessirane yüzüme baktı.

- Yiyeceğiz, nideceğiz.

dedi. Gözleri yaşardı. Pek müteessirdi. **Rus** istilası esnasında **Rum** ve **Ermeni** vatandaşlarının mezaliminden adeta dilhundu (içi kan ağlıyordu). Onların tecavüzleri, hakaretleri yanında Moskof istilâsı bir nimetti. Latif bir laz şivesiyle müteessirâne anlattı: Rumlar ve Ermeniler tarafından kapıları mı tekmelenmemiş, çocukları mı öldürülmemişti! Hiçbir İslâm sokağa çıkamaz olmuştu. Bir sene evvelki vatandaşlar, Ruslardan ziyade moskof olmuşlardı.

Biraz öteden, ayağında şalvar ak sakallı bir imam da yanımıza sokuldu. Kadının şikâyetlerini o da ikmale başladı. Hoca, Rus istilası esnasında **Trabzon**'da kalmış sivaboda yani hürriyetin ilanını görmüş. Hocaya:

- **Trabzon**'da veba varmış sahi mi?

diye sordum, ciddiyetle cevap verdi:

- Onu doktorlar bilir. Bizim alâmetimiz serçe kuşudur. Serçe kuşu olursa hastalık yoktur. Şimdi çok şükür serçe var. Hastalık da yok!

Hocayı en çok müteessir eden **Ermeniler**. Filhakika bütün tahribat, **Kafkas Ermenileriyle Erzurum**, **Erzincan** ve **Van** taraflarından **Rusya**'ya kaçan bilâhâre Osmanlılardan intikam almak için **Rus** ordusuna **gönüllü** giren **Ermeniler** tarafından yapılmış. **Rus** idaresi hemen umûmun rivayetine göre muntazam imiş. Halk yiyecek ve içecek tedarikinde hiç güçlük çekmemiş. Müskirat külliyen memnu imiş (sarhoş edici şeyler tümüyle yasakmış). **Ruslar** ahaliyi yol inşaatında çalıştırıyor. Bol bol para, ekmek, şeker ve çay veriyorlarmış. Hatta **Ermeniler** tarafından tasallut (sataşma) vaki oldukça, şiddetle men ediyorlarmış. Halk **Rus** idaresinden hiçbir fenalık görmemiş. Fakat Bolşeviklik zuhur edince, iş değişmiş. **Rus** neferleri, zabitlerini dinlememeye başlamışlar. İşte o zaman **Ermeniler** serbest kalmışlar. Bolşevikliğe sulûk eden (meyleden) **Rus** neferleriyle birlikte yağmagerliğe

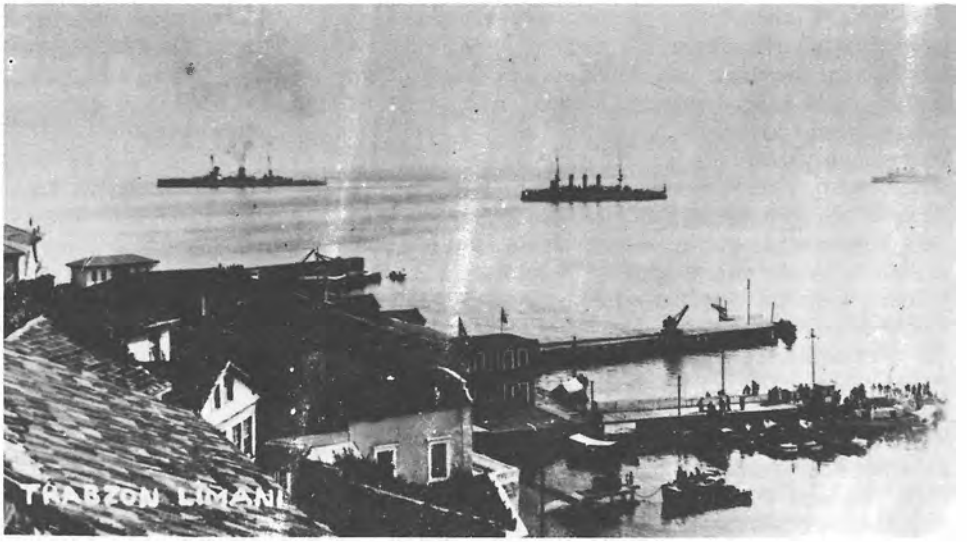

Trabzon Limanı

ve bilhassa **Türkler'e** zulum etmeye, ortalığı tahrip eylemeye koyulmuşlar. **Osmanlı** ordusu yetişinceye kadar, her tarafı yakmışlar, yıkmışlar; ordunun yaklaştığını hisseder etmez, ellerine geçen islâmları feci bir surette öldürmüşler, en güzel beldeleri harabezâre çevirmişler. **Trabzon** bu tahribatın **Karadeniz** sahilinde feci bir nümunesi. Sokaklarda görülen **Rusça** yazılar, elim bir istilanın acıklı kitabeleri gibi duruyor. **Trabzon**'da sönük bir hayat var. **Belediye Bahçesi**nin çıplaklığı karşısında, yalnız bir kahvehane var. Burası halkın ve zabitlerin merkezi. Bir tarafta halk, kendi kendilerine hasbihal ediyor; diğer tarafta esaretten kurtulmuş bir **Macar** ve **Avusturya** neferi, **Kafkasya** ahvaline dair malûmat veriyor. **Kars**, ordumuz tarafından muhasara edilmiş. Bunlar **Gürcüler'le Ermeniler**'in **Kars**'ı ne suretle müdafaa ettiklerini, **Gence** ve **Karabağ** ahalisinin **Osmanlı** Ordusunun vürudunu (gelişini) ne türlü bir sabırsızlıkla beklediklerini hararetli bir lisanla anlatıyorlar.

Trabzon horonu

Trabzon, muhtelif lisanlara merkez olmuş. Orada **Türkçe, Rusça, Almanca, Macarca** mebzulen (çokça) söyleniyor. Bazen sokaklarda başında koca bir papak, yanında beyaz ve sarışın bir **Rus** kadını, iri bir **Kazak** zabitinin dolaştığı görülüyor. Bu **Kazak** zabiti, cesaretine mükâfâten alıkonulmuş. Bir gün iki **Ermeni**, **Türkler**'den üç - dört kişiyi yakalamışlar. Deniz kenarına doğru götürmüşler hepsini de öldürmeye teşebbüs etmişler. **Kazak**, bu hale dayanamamış, **Türkleri** bırakmalarını söylemiş, dinlememişler. Onun da atının dizginine sarılmışlar. **Kazak** bir darbede Ermeniler'den birini öldürmüş, atından fırlamış, iri vücudu metin kollarıyla öbürünün de hakkından gelmiş ve bu suretle **Türkleri** kurtarmaya muvaffak olmuş. Şimdi bolşeviklik meselesi yatışıncaya kadar **Osmanlı** toprağından çıkmak istemiyormuş.

Trabzon'da sefaletten ve harâbiden başka bir şey görülmüyor. Caddelerde, hatta kapı önlerinde, at ölüleri var. Ufak çocuklar başlarında, sokaklarda bulunmuş **Rus** papakları, ayaklarında **Rusların** yarı bellerine kadar çıkan abâ çizmeleri, çayırlarda oynuyorlar. Sefaletten bihaber harabeler ortasında, uçurtma uçuruyorlar...

Batum 14 Nisan

Sabaha karşı **Batum**'a doğru yola çıktık. Yağmur hafif hafif çiseliyor. Hava mağmum (bulutlu). Denizin sakin semasında uçuşan bulutlar **Anadolu** sahillerinin yüksek ve yeşil tepelerine yayılıyor. Sahilin manzarasında birdenbire büyük bir tebeddül (değişme) hasıl oldu. Her taraf mezru (ekilmiş). Dağlar yüksek ormanlara mestur (örtülü). Yeşil ağaçlar arasında tek tük beyaz binalar görülüyor. Vapur ilerledikçe, mamur, dilnişin (hoş) ve çiçekli bir beldeye yaklaşıldığı hissediliyor. Uzaktan nazara ilk isabet eden bina, Vayeninniyasabur (Batum Rus Kilisesi)'nin siyah ve dolgun kubbeleri, kilisenin önünde yeşil ve sık ağaçlarıyla bulvar. Yan tarafında **Rus** tarz-ı mimarisinde binalar var. Muntazam ve mükemmel zarif bir beldeye geliyoruz. Son harbin bu rengin (renkli) hediyesi, kalplerde zevk ve sürur (sevinç) uyandırmamak kabil değil. **Osmanlı** Ordusunun eski toprağını istirdat etmesi (geri alması) oralarda **Rus** hakimiyetinin silindiğini, zeval bulduğunu, müzmahil (çöküntüye uğramış) ve perişan medeniyetiyle harsıyla, abdatiyle harici kuvvetlere mukavemet edemeyecek bir buhran içinde çırpındığını görmek, umulmaz bir saadet. Biraz ötede, yeşil çayırlarda hayvanların otladıkları görülüyor. **Batum**'un dağları yeşillenmiş. Bağlar ve bahçeler kendini gösteriyor. Sık ormanlıklarda beyaz muattar (güzel kokulu) demetler halinde elma ağaçları, tepelerin tirşe meyilleri üzerinde sarı çiçek kümeleri, donuk bir sema altında namütenahi bir yeşillik nazarı dinlendiriyor. Şehre yaklaştıkça, bulvarın solundaki istihkâmın yeşil siperleri gerisinde toplar arkasında muntazam binalar, sahilde eski bir geminin harap enkazı görülüyor. Uzakta **Çürüksu** Yolu üzerinde siyah bir tren, etrafına beyaz dumanlar saçıyor, zarif sayfiyeleri peşinde bırakarak, ağaçlar arasından koşuyor.

Batum limanına girer girmez **Osmanlı** bayrağının binalar üzerinde dalgalandığını gördük. Sahilde, iskelelerin üzeri kadın erkek, **Rus** kıyafetlerinde papaklı, laz kıyafetinde ahaliyle dolu. Biraz ötede **Osmanlı** askeri muntazam saflar halinde dizilmişler. Mızıka tatlı tatlı terennüm ediyor. Bu manzara cidden mehip (heybetli). Sahilden toplar atılıyor. **Osmanlıların** muvasalatı (yetişmesi) parlak bir surette alkışlanıyor. Bu toplar, **Batum**'da **Osmanlı** hakimiyetinin ilk nişâneleri. Şehir zaptolunalı bir gün olmuş. Halk **Osmanlı** erkânını görmek için sokaklara dökülmüş. İskeleler, gümrük dairesi caddeler ahali ile dolu. Muntazam ve geniş sokaklarda; **Rus** şapkalı, uzun sakallı, sivri gözlü, kumral saçlı, İslav simaları arasında, başlarını ipekli mendilleriyle bağlamış; sarışın, beyaz, zarif kadınlar da görülüyor. İslâm ahalinin heyecanı bilhassa şayanı temaşa (seyretmeye değer) **Rusların** lakayidâne bakışları karşısında islâmların heyecanlı, mesrur, bahtiyar, şen ve şatır (keyifli) bir koşuşları ve bağırışları var ki. Bu bedbaht halkı senelerden beri **Rus** idaresi altında bırakmış olmak, onları yabancı ellerde milli hislerini izhardan mahrum, **Rus** irfanının yüksekliği karşısında zebun (aciz) yaşatmak töhmetinden dolayı, ruhen bir azap ve vicdanen bir ıstırap duymamak kabil değil. Sokaklar alkış sedalarıyla çınlıyor. Ellerini açıp duâ edenler, müftehirane bakışlarla nazarlarını zabitlerimizden ayıramayanlar, otomobillere koşup sarılanlar, titrek, müheyyic (heyecanlı) **Gürcü** şivesiyle karışık bir **Türkçeyle** hislerini bağıra bağıra söyleyenler pek çok...

* * *

Batum'da bir gün içinde hayat ve faaliyet iade edilmiş. Kadınlar yavaş yavaş sokağa çıkmaya başlamışlar. Sinemalar ve tiyatrolar derhal açılmış. Şehir güya harp

görmemiş, top sesi işitmemiş, barut kokusu duymamış gibi. **Marinsky Peruspakat**'ta, **Apollo Sineması**'nın önünde, başında gelincik gibi kırmızı örtü, sarışın bir kız, güller, manolyalar, kamelyalar, fulyalar, mimozalar, karanfiller satıyor. **Rus** zabitleri artık apoletlerini takmışlar, ayaklarında dar bir pantolon, parlak bir çizme arkalarında ince ve kısa bir gömlek, bellerinde bir kayış, omuzlarda iri geniş ve parlak apoletler, başlarında yeşil, lal ve beyaz şapkalar köşe başlarında toplanıyorlar. Bazen aralarında beyaz ve siyah papaklar giymiş; arkalarında yerlerde sürünecek derece uzun kürkler, boylu boslu, yakışıklı, iri bıyıklı, uzun sakallı **Gürcüler**in dolaştıkları görülüyor. Kadınlar henüz kâmilen sokağa çıkmamışlar. Bazen zarif nefti boyalı kârgir bir evin tül perdeleri, demir kapakları arkasında, sarışın bir baş, mavi iki göz görülüyor. Sokakları kalabalık değil. Mağazaların bir çoğu kapalı. **Ermeniler** ve **Gürcüler Osmanlılara** mukavemet için vatandaşlarını soymuşlar; mağazaları boşaltmışlar, bir çoğu firar etmişler. Açılan dükkanlar **Marinsky Peruspakat**'ta, **Turesky Pazar**'daki **Rum**, **Türk** ve **İranlıların** mağazaları. Şehrin kalabalık yeri, islâmların bulunduğu mahal. Sabahleyin siyah papaklı **İraniler**, **Azerbaycanlılar** sundurmalar altına oturmuşlar, önlerinde tahta masalar, kemal-i iştiha ile çay içiyorlar. Şehrin en zarif, en medeni, en güzel ve en müstesna mevkii, **Rus** irfanının yüksekliğini, **Rus** sanatının nefis eserlerini gösteren caddeler ve mahalleler hep ıssız. Çakıl döşeli geniş caddelerin muntazam, yaya kaldırımlarında, yeşil palmiyelerin ince dalları önünde, başında kırmızı ipekli bir mendil, arkasında beyaz bir bluz, kısa etekli, narin bacaklı bir **Rus** kadını **müteellimâne** (**içi sızlayarak**) düşünüyor. Kilisenin önünde bir **Rus** popi, ikiye bölünmüş sarışın saçları, islav siması, boynunda bir salip, müteessir bir sima ile **Osmanlı** askerlerini seyrediyor. Mamafih, gayrimüslim ahalinin ve zabitlerin, **Osmanlı** istilasından kalben değilse bile hayatlarını kurtarmak nokta-i nazarından memnun olduklarına şüphe yok. Bu zavallılar neler görmemişler, neler çekmemişler: Bolşevikler ahaliyi soyarlar, zabitlere hakaret ederlermiş. En büyük rütbeli bir zabitin bile araba ile sokaktan geçmesi, gayri kabilmiş. Derhal bir nefer, arabasını durdurur; hakaretle indirir, temiz bir tahkir ettikten sonra, arabaya kendi kurulur, müsavat düsturlarını bu suretle tatbike kalkışırmış. Silsile-i meratip (ast ve üst düzeni), itaat, kanun, nizam, merhamet, insaf, hiçbir şey kalmamış. Bir nefer kendisinden ceza gördüğü bir amirden intikam almak için, başına arkadaşlarını toplar, zabitinin oturduğu apartmana gidermiş. Zabiti aşağı çağırırlar, istintak ederler (sorguya çekerler). Sonra bir de hakem heyeti teşkil ederlermiş. Neferlerden mürekkep bu heyetten biri, kemâl-i ciddiyetle kararını verir:

- Öldürelim!

Öbürü biraz munsif (insaflı) davranır:

- Hayır öldürmeyelim, kollarını keselim.

Öbürü:

- Hayır böyle yapmayalım, **dövelim**.

der. Hüküm katiyet kesbedinceye kadar zavallı zâbit, cahil neferler önünde sararmış benzi gayz (öfke) ve hiddet içinde pür heyecân-ı kalp ile bekler; en son verilen hükme bedbahtâne inkıyat edermiş (boyun eğermiş). Şimdi halk bu felâketlerden kurtulmuş. **Osmanlı** işgali emin, sulhperver, muntazam, mütevâzi ve sessiz. Hiçbir dükkân yağma edilmemiş. Hiçbir cam kırılmamış. Hiç kimse tecâvüze uğramamış. **Rus** zabitleri ferih (neşeli) ve sakin, sokaklarda dolaşıyorlar. Alış veriş çarçabuk başlamış. İrânîler gali (çok pahalı) fiyatlarla **Osmanlı** dindaşlarına çay vesaire satıyorlar müslim kardaşlarının **Batum** piyasasına vukufsuzluklarından istifadeye şitab (acele) ediyorlar...

* * *

Batum, emsalsiz zarif, temiz, sevimli ve cazip bir belde. **Rus** irfanı beldeyi bütün kuvvet ve nüfusuyla başka bir şekle koymuş. Gogolların, Lermontofların, Puşkinlerin, Tolstoyların, Dostoyevskilerin **Rus** ruhunda yaşattıkları tesirler, **Batum**'da da kendini gösteriyor. Binalar, kiliseler, caddeler, evler, kıyafetler, metalar, mağazalar hep **Rus**. İslâmlardan bile **Rus** irfanına yaklaşanlar fikren, hissen yükselmişler, hayatı daha hakiki bir surette anlamışlar. Kıyafetlerini düzeltmişler, **hatta** milliyet muhabbetini bu irfan ve bu nüfuz sayesinde daha güzel anlamışlar. **Mahinur Hanım** bu hakikatın kadınlık âleminde görülen bir misâli.

Mahinur Hanım, uzun boylu, kara gözlü, ciddi bir **Türk** hanımı. **Batum Hilâl-i Ahmer Hastahanesi**'nde zevci **Dr. Mahmut Bey**'le beraber çalışıyor. Kızı **Leyla**, başında vişneçürüğü bir örtü, sürmeli gözleri, ince ve narin simasiyla şark hüsnünün cazip bir minyatürü **Mahinur Hanım**'a, şehrin askerlerimiz tarafından nasıl topa tutulduğunu sorduğum zaman şu cevabı verdi:

Hepimiz korktuk. Âhir zamanda **Osmanlı**'nın şehri alacağını anlayınca, artık hiç korkumuz kalmadı. **Osmanlı**'nın güllesi, hep nirengine düşüyordu.

Sonra etrafında beyaz esvapları, oynak tavırları mütebessim bakışlarıyla duran **Osmanlı** zabitlerini hayretle temaşa eden sarışın ve mavi gözlü **Rus** kızlarının yeşil ağaçlar, muntazam defneler arasında dolaşan **Kazak** zabitlerini eliyle işaret ederek:

- Bunların topu ise bir şey yapamıyordu, vay bunların başına.

* * *

Batum'un en güzel yeri **Rus** sanatının **müzehher**, muattar, rengin bediası (çiçekli, güzel kokulu, renkli güzelliği) bulvar. Park da bulvardan aşağı değil. Fakat **Karadeniz**'in tirşe renginde açık mavilikleri karşısında sahile müvazi (paralel) yapılan bulvar, **Batum** aşk ve zevkinin telâkigâhi (buluşma yeri). En samimi itiraflar burada olur, yorulan dimağlar burada dinlenir, çarpan kalpler burada sükun bulur. Bulvar, üç - dört sıra ağaçlar def-

Trabzon limanında askeri depolar.

ne ve mazıdan çitler, mimozalar, **Afrika** kâfûrileri, yüksek çınarlar, akasyalar ve palmiyelerle müzeyyen. Defne ve mazı çitlerin uzun ve yeşil galerisi çiçekli dallarıyla yekdiğerini deragüş eden (kucaklayan) ağaçlarla örtülü. Burası ağaçlardan vücuda getirilmiş bir aşk mabedi, ruha huzur ve sükun veren bir gülistan. Muzların geniş ve açık yeşil yaprakları, yağmurların şebnemleri altında parlar. Kâfurilerin parlak dalları, etrafa latif kokular saçar. Mimozaların sarı çiçekleri, gözleri şenlendirir. Burası gülkurusu renginde manolyalar, güller ve karanfillerle müzeyyen bir yer. Bazen palmiyelerin geniş yaprakları arkasında gurup eden güneş, denizin maviliklerinde pembe akisler bırakır. O zaman ruh, adeta bir **Nis** veya bir **Afrika** manzarası karşısında sermest olur.

Yağmurlu bir gün. Bulvar ıssız. Yeşillikler arasında dolaşıyorum. Deniz sakin dalgalarıyla dinleniyor. Dallardan damla damla yağmurlar, kumlar üzerine dökülüyor. Uzaktan, ağaçlar arasından birdenbire genç, narin sarışın başı açık dekolte bir kadın meydana çıktı. Koşa koşa kumsallara doğru gitti. Arkasından da iki kişi, ellerinde bir kürk koşuyorlar, kadını takip ediyorlar. Feci bir manzara! Kadın denize doğru koşuyor, intihar etmek istiyor. Bereket versin muvaffak olmadı (başaramadı). İki kişinin kolları arasında bitabâne (bitkin bir halde) kıvranmaya başladı Belki ciddi surette hayatına kastedecekti. Yalnız dikkat ettim, iki gencin kollarına yaslanmış, saçları perişan gözleri kızarmış, güya gitmek istemiyormuş gibi ağır ağır ilerliyor, saçlarının altından hafif hafif tebessüm ediyordu.

Ruslar aşklarıyla, işleriyle, ibadetleriyle meşguller. Vayeninniyasabur ağır ve medid (uzun) çan sedalarıyla **Batum** ufuklarında eski **Rus** hayatının matemini ilan ediyor. Kiliseden ince, rakik (ince), ahenktâr sesler geliyor. Dar bir kapıdan yukarıya çıktım. Havariyyûnun sanatkârane resimleri altında, uzun sakallı pejmurde kıyafet bir **Rus**, üç dört genç, beyaz körpe kızı etrafına almış, elinde keman aheste aheste çalıyor. Kızlar, önlerinde bir nota, ağızlarını yavru kuşlar gibi açıyorlar. Ayakta durmuşlar, tatlı ve billûri bir seda ile dua okuyorlar. Dışarıda otomobil sesleri işitiliyor. Bir **Türk** neferi elinde silah, **Rus Kafkas Bankası**'nın muhteşem binası önünde nöbet bekliyor.

Ardasa, 25 Nisan

Batum'dan ayrılmak, kalpte elem bırakmamak kabil değil. Bu müfârekat (ayrılma), sevilen bir vücuttan ayrılmak kadar elim. Fakat **Batum**'a tekrar kavuşmak ümidimiz büsbütün mahvolmadı. **Batum**'dan **Trabzon**'a, oradan **Erzincan**, **Erzurum**, **Kars**, **Ardahan**, **Artvin** yoluyla **Osmanlı** vatanının harâp ve perişân beldelerinden, eski toprakların sarı çiçekli yeşil ovalarından, **Osmanlı** hamasetinin tarihî merkezlerinden, **Özdemiroğullarının**, **Lâla Mustafa Paşaların**, **Ferhad Paşaların**, **Osmanlı** saltanatını asırlarca idâme ettikleri kaleler önünden geçecek, tekrar **Batum**'a döneceğiz. Şu halde Batum'da içtimaî hayatı, **Rus** irfânının ne tesîrler icra ettiğini tetkik etmek için geniş bir zaman mevcut demek. **Trabzon**'a döndüğümüz zaman görülüyor ki, bir gün evvel gördüğümüz refah ve saâdet beldesiyle, şimdi gördüğümüz fakr u sefalet şehri arasında büyük bir fark var. **Trabzon**'un mâzisini, Batum'un haliyle mukayese, kalpte acı bir teessür husûle getiriyor. **Trabzon**, bir zamanlar medenî bir imparatorluğun merkeziydi. **Anadolu**'nun bir ucunda **İstanbul**, öbür ucunda **Trabzon**, kahraman **Fâtih**'in zafer yollarına rekzettiği (diktiği) çiçekler ve güllerle müzeyyen iki zarif âbide idi. Hakim **Sinanlar Trabzon**'da, **Yavuz Sultan Selim**'in **Bizans** surları içindeki muhteşem ve mutantan (alımlı) sarayında edebi meclisler akdederken, **Rusya**'da müthiş bir çar, **Rus** kavmini vahşetten kurtarmaya çalışıyordu. **Karadeniz**'de ticaret için **Yavuz**'un huzuruna sefirler gönderen, niyaz mendanenameler (yalvararak) takdîm eden çarların tebaaları, şimdi **Osmanlı**lığın dört asırlık fütuhat sahalarını çiğnemişler, muazzam bir beldeyi harâbeye çevirmişler, **Yavuz**'un muhterem anasının bile mezarını hâk ile yeksân etmişler. Oh! Bu dayanılmaz, unutulmaz, onulmaz bir yara. **Trabzon**'dan çıktığımız halde el'an (şu anda) müthiş bir istilânın enkazı görülüyor. Yol kenarlarında kamıştan çadırlar, araba parçaları, boş fişenk kovanları, at kafaları müthiş bir fil gibi yolun üzerine devrilmiş yol makineleri, kalbe elem veriyor. Bu melali (üzüntüyü) bir dereceye kadar teskin eden bir şey varsa, tabiatın güzelliği **Değirmendere** vâdisi cidden lâtif. Yeşil otlar, sarı çiçekler arasında kurbağaların keskin âvâzı işitiliyor. iki taraf kayalarla muhat (çevrili) bahar her tarafı yeşillendirmiş. Dikilmemiş, ekilmemiş hiçbir yer yok. Fındık ağaçlarının körpe yeşillikleri, henüz tomurcuklanan çalılar arasından derenin çağıltısı kalbin melâlini (sıkıntısını) olsun siliyor. Yol kenarındaki köyler kâmilen yakılmış. Uzaklarda kara çamların beyaz ve levent gövdeleri altında çıplak ve siyah pencereleriyle evler görülüyor. **Ruslar**, bu evlerin camlarına varıncaya kadar götürmüşler.

Bütün vâdi, **Trabzonluların** say'ine (gayretli çalışmasına) ve faaliyetine parlak bir nişâne. Kayalara çarpan, çağlayan, akan, köpüren derenin üstünde, insan duramayacak derecede dik meyillerde, kadın, çoluk, çocuk, üryân ve perişân, ellerinde beller, mevzûn hareketlerle tarlalarını belliyorlar. Bu çalışan, ekmeğini topraktan çıkaran, evlatlarını muazzez vatanın müdafası için hudutlara gönderen halk, görseniz, ne perişan! Ayaklar çıplak, esvaplar lime lime, yüzler yanmış, eller insan eli olmaktan çıkmış. Göğüs, bağır açık, karınlar aç, muttasıl, muttasıl çalışıyorlar. Tarlalarda genç ve dinç hiçbir erkek yok. Bu müthiş istilâdan sonra harâp kulübelerine dönen bedbaht köylüler bile ağarmış sakallarıyla, bükülmüş vücutlarıyla hafitlerinin (torunlarının) cansız ve kansız vücutlarını omuzlarına almışlar, güyâ yaşamak, mesut olmak için yurtlarına dönüyorlar. Bazen yol kenarlarındaki yangın yerlerinde, felâketten kurtulan duvarlar üzerine yeni kerestelerden çatılar kuran köylüler görülüyor.

Meydan'da limana inen yol başı ve deve kervanı.

Trabzon Limanı

Ruslar, bu harâbeler ortasında, **Cevizli**'ye kadar muntazam bir dekovil yapmışlar. Hattın geçtiği köprüler gayet muntazam. Dere, köprüler altında köpükler saçıyor, çağlaya çağlaya akıyor. Yol gittikçe yükseliyor, çağıltı gittikçe uzaklaşıyor. Yolun kenarı, beyaz ve eflatun menekşeler, karabaşlar, sarı kır çiçekleriyle dolu. Hava daima bulutlu, güneşin feyyaz ziyası bir türlü kendini göstermek istemiyor. Aşağıda, köpükler saçan, daima çağlayan ve uğuldayan bir dere. Karşıda yamaçlarına kara çamlar tırmanan yüksek dağlar. Sonra medid (uzun) bir sükût. Bu sükûtu ancak çalılara gizlenmiş bir kuşun, ara sıra gönülleri şenlendiren tiz ve tatlı sedâsı ihlâl ediyor. **Cevizlik** harâp. Bütün köy yangın yerinden başka bir şey değil.

Cevizlik'ten **Hamsiköyü**'ne kadar pek çok **Rum** köyleri var Kısm-ı azamı (büyük kısmı) harâp edilmemiş. Köylüler tarlalarında çalışıyor. Kiliselerinin kapıları sımsıkı kilitlenmiş. Ekserisi taştan, ufak bir kapı ile bir iki pencereyi ihtiva eden kiliseler, eski **Bizans** hayatını hatırlatıyor. Bu güzel ve feyyaz topraklarda, halk aç ve sefîl...

Hava bir türlü düzelemiyor. Kim bilir güneş olsa, bu dereler, bu vâdiler, bu körpe fındık ağaçları güneşin parlak ziyaları (ışıkları) altında ne güzel görünecek! Fakat yağmur, hatta dolu, bir türlü eksik olmuyor. Yol yükseldikçe soğuk artıyor. **Hamsiköyü**'ne geldiğimiz zaman müthiş bir yağmur başladı, sabahlara kadar sürdü. Buluttan ve dumandan hiçbir taraf görülmüyor. Arada sırada duman sıyrılıyor, siyah çamların yüksek endamları görünüyor. **Zigana**'ya kesif bir duman çökmüş. Bulutlar içinde ilerliyoruz. Uzakta, uzun bir mesâfe bile görmek kabil değil. Muttasıl (devamlı) yağmurlar, sular, çamurlar içinde yükseliyoruz. Bazen bulut, bir duman gibi sıyrılıyor, o zaman yolun sol tarafında kesilmiş, yarılmış, hemen yıkılacakmış gibi kalbe korku veren kayalar üzerinde, şebnemler içinde dağ menekşeleri, solda çamlarla dolu yeşil ve karanlık bir uçurum görünüyor. Bu uçurumun biraz ilerisine bakıldığı zaman, yeşil çamlar arkasında güyâ sisten mürekkep, mavimsi bir deniz var. Biraz sonra şiddetli bir kar başlıyor, eller üşüyor, dimağ bu latif manzaradan üşüye üşüye müstefit olmaya (faydalanmaya) çalışıyor. **Zigana** bir şiir. Yeşillikten, çamlıktan, çağıltıdan mürekkep bir levha. Sislerin içinden, çamların yeşil derinliklerinden tatlı bir uğultu geliyor. İspinozların bülbül gibi ötüşleri, sisler arasından işitiliyor. Nazar, hiçbir güzelliğe nüfuz edemiyor. Gûya geçtiğimiz saat, **Zigana** aşk perilerinin zevk ü tarab (şenlik) zamanıydı. Ormanların terânedâr yeşillikleri üstüne sislerden, bulutlardan bir perde çekmişler, bu cennet bahçesinin yeşil çağlayanları, kuşlarının terennümleri, çiçeklerinin rebii (bahara ait) renkleri karşısında zevk u safa ediyorlar. İçeride bir âhenk var. Biz bu âhengi dışarıdan bir yabancı gibi dinliyoruz. Bazen güneş bir projektör gibi, sol taraftaki sarı yayla çiçeklerinin ıslak yaprakları üzerinden uçurumun sislerine doğru ziyalar saçıyor. O zaman kısa bir ân içinde, yeşil, zümrüt gibi yeşil bir derinlik, koyu yeşil çamlar, açık yeşil filizler, tirşe renginde, beyaz köpüklü dereler, sarı, eflatun ve beyaz çiçekler görülüyor. Nazar bu câzip güzelliğe doymadan, ruh bu tabiî hüsünler (güzellikler) karşısında pür şi'r-i hayal dinlenmeden güneşin ziyâsı birdenbire kesiliyor, yağmur başlıyor, kar yağıyor, çamlar, ağaçlar herşey kayboluyor. Mütemadiyen yükseliyoruz. Hiçbir karlı tepe görülmüyor. Bir zaman oldu ki, bu zevk ü şâdi (zevk ve sevinç) sahnesinin üstünde câzip ve tatlı iki mavi göz göründü. Bu, aşkın lezaizini (lezzetlerini) görmüş, sarı, altın gibi sarı, saçlarını omuzlarına dökmüş; başında beyaz bir tül, hüsnün bütün câzibelerine malik bir kadın gibiydi. Aşağıda kuşların terennümlerini, derelerin çağıltısını zevk ü şadi (zevk ve memnunluk) âhengini bırakmış, sislerin fevkinden bizi gözetliyor. Dikkat ettim: Karlı bir dağın kenarından mavi bir sema parçası meydana çıkmış, üzerine beyaz bir bulut çökmüş. Artık **Zigana'nın** tepesine doğru yaklaşıyoruz. Bir zamanlar soğuk suyu, kalbin hararetlerini söndüren çeşmesiyle meşhur olan bu tepe, şimdi harâp ordugâh malzemesinden, kerih (pis) çamurlardan, enkazdan ve gübrelerden başka bir şeyi ihtiva etmiyor.

Zigana'da yol genişletilmiş. Çamlardan birçoğu telgraf direği, dekovil traversi için kesilmiş. Keçi çıkmayacak derecede yüksek tepelerden yontulup bırakılmış çamlar sırtlarda küme küme yatıyor. Yollarda **Ruslar**'ın yaptıkları kereste fabrikalarına, harap yol makinelerine tesâdüf olunuyor. Bu imâr arzusuna mukabil, harâp edilmemiş de hiçbir Müslüman köyü yok. Yollarda ve köylerde hiçbir adam görülmüyor. **Zigana**'dan inildikçe, karlı dağlar ve tepeler arasında kafile kafile kadınlara tesâdüf olunuyor. **Zigana Hanları** bomboş. Fakir birkaç genç, evlerden birine sığınmışlar, yolculara **Rus-**

Ardasa.

Trabzon limanında yük maunaları.

lar'dan kalma çayları pişiriyorlar, beş on para kazanıyorlar. Biraz ötede, **Rus** zeminlikleri görülüyor. İçlerinden birine **Rus** idâresi hengamında (sırasında) nasıl yaşadıklarını sordum. Şu cevabı verdi:

- Efendi, Urus bize bakıyordu, fakat yüreğimiz korkuda idi. Şimdi korku yok, amma açlık kötü.

* * *

Yol döne döne iniyor. Bütün köyler harâp. Halk; vatanlarını, evlerini, ana ocaklarını bırakmışlar, kim bilir nerelere gitmişler; nerelerde ölmüşler! Bu güzel **Anadolu** böyle miydi? Bir zamanlar bu ocaklardan da dumanlar tüter, bu ovalarda da sürüler otlar, bu evlerde de mesût aileler, kanaatle, fakat saâdetle yaşarlardı. Şimdi her köşe bir mezâr, her yer bir harabezâr...

Ardasa'ya geldiğimiz zaman, harâbeden başka bir şey görülmüyordu. Ortalık karardı; güneşsiz, gurupsuz, donuk ve soğuk bir akşam. **Ruslar**'ın tahribâtından, **Ermeniler**'in mezâliminden kalbe dehşet geliyor. İnsan bir fener direği görse darağacı zannediyor. **Ardasa** harâp. Caminin içi, mezârlık, kâmilen perişan. Cami ile medrese ahıra tahvil edilmiş, mezarlığın bir kısmına kahvehane yapılmış. Sokaklar fişenk kovanlarıyla dolu. Burada **Rus** idâresi hengâmında yaşayan **Hasan Baba** şehrin bütün menakıbına vâkıf. **Hasan Baba**'nın rivâyetine göre **Ardasa** eskiden cümbüşlü bir yermiş. Düğünler yapılır, zevkler edilir, türküler söylenirmiş. Köyün delikanlıları bazen coşarlar:

Ağa beni vurursun
Kız kolların kurusun
Ben nereye gidersem
Yine beni bulursun

Ey dereler dereler
Neler bilurum neler
Senin değildir benim
Koynundaki memeler

türküsünün şen ve şakrak nağmeleriyle oynarlarmış. Şimdi, bu nağmelerin hazîn bir hâtırası bile kalmamış. **Ruslar** burada pek çok insan öldürmüşler. Ordumuzun **Kabaktepe** muzafferiyeti **Ardasa'da Ruslar**'ı çıldırtmış. Birçok ehli İslâm **Rumlar'ın** teşviki yüzünden casuslukla itham edilerek nahak (haksız) yere öldürülmüş. **Rumlar**'dan bazıları **Ruslar'a** hasbi (gönüllü) casusluk etmişler, kendilerini Moskof idâresi altında ebediyyen yaşayacak sanmışlar. **Rus** bolşevikliği İslâmların felâketini bir kat daha artırmış. **Hasan Baba** diyor ki:

- "Ruslar'ın hürriyet bayramları tuhaftı. Sokaklar o Rus karılarıyla doluydu. Boyunlarındaki çantalara kurdelalar doldurmuşlar, herkese takıyorlar, para topluyorlardı. Bir karı bana da geldi. Türkçe biliyordu. Kurdelayı takmak istedi, almadım."

- "Devletimiz bize hürriyeti çoktan verdi, madama. Eyvallah. Bize artık lüzumu yok" dedim. Karının yanındaki asker: "Ne diyor?" diye sordu. O da Moskofça anlattı. İkisi de gülüşe gülüşe yanımdan ayrıldılar. Burada zâbitler hep karılarla gezerlerdi. Bilmem, bu yanlarındaki karılar kendi avratları mı, yoksa emanet mi? Ama hürriyetten sonra zâbitlerin de neşesi kaçtı. Neferler, generallerin bile nişanlarını söktüler. Efendi, bir görseydiniz, her akşam Kazaklar şu derenin kenarına toplanırlar birteviye türkü çağırırlar, oynarlardı."

Baktım dere, muntazam bir köprü altından çağıl çağıl akıyor. **Ardasa'da** iki sıra dükkânların önü arabalarla dolu. Arabalardan biri, kim bilir hangi tabur doktorunun eşyasını taşıyor. İçinde bir insan kellesi, sırıtmış dişleriyle, arabada gitmekten mahzuz (memnun), âdetâ gülüyor. Ortalık kararıyor. Ardasa'nın arkasından yüksek bir kaya, tepesinde taştan işlenmiş gibi zarif, ince bir duvar, Romalılar'dan kalma bir kalenin kıymettâr harâbesi var. Köylüler, bu kalede kral kızının oturduğunu söylüyorlar. Sağda yüksek bir dağın böğründe sarı kayalar arasında, ince bir yol kordon gibi dağı çeviriyor. Dükkânlar arasındaki yol muhacir arabalarıyla dolu. Akşam. Karanlık gittikçe artıyor, uzak bayırlardan araba sesleri geliyor.

(....)

Batum Limanı

şiir günlüğü
(yollar yıllar şiirler)

● İsmet Kemal KARADAYI

Ocak...
Biryerlerin altı deniz, üstü Galata.
Sobalar üşütmesin, biz üşüdük, yakın!
Yıkın bizi çengilere, "Leylim - ley" çok uzakta.

Şubat...
Niçin mi, nereye mi?
"Gardaş ben İstanbul'a gidiyom" derken bile
Saklıyor koltuğunun altına Keko "son nevale"sini.

Mart...
Hani mutluluğun kaynakları olur da yaşatılır ya
İşte o zaman
Azalır tüm yorgunluklar, yaşanır dünya.

Nisan...
Savaş'ı istiyorum aşkla, aşk'lar barış'sa!
Yokluğuna "yok" demedim, ellerin bende değil
Unutulmaz hiçbir yarış, barış savaş'sa.

Mayıs...
Ona baktım, bana güldü, neler söyledim?
Düşündüm ki daha sonra
İzmarit kokan bir mağara olmuş ağzı, nasıl öperim!

Haziran...
Mutluluğu bulamamanın nedenleri, türleri değişiyor!
Laf ebeleri düşkün, us dışına mı çıkarılır
Saplantıları bakın kim? düşünceler gelişiyor.

Temmuz...
Tüm yargılar gerçekse "tek-çift" yok, bilinmeli!
İnsan'ı tanrı adına sömürmeyin ne olur
Yaşam güç, yaşamayan göremiyor kendini.

Ağustos...
Yay gibisin, kiminsin?
Kızkulelerine vurgun ay ışıltısı olur ya
O sensin.

Eylül...
Çoktur, ya da yoktur!
Dost gizine yüzdeyüz varan sizler, biliniz
Salt kahramanlık taşıyan kişiler yaşayamaz, korkaktır.

Ekim...
Asıl olan insanca yaşamak!
Başkalarını yaşatma bilincini de ara, arıyor musun?
Yaşamayı işte o zaman hakedersin ancak.

Kasım...
Yüzü kara, alnı kapalı, tanınırlar!
Halk bilgisine varamamış kişilere bakınız
Onlar denizden çıkmış balık gibi alık kalırlar.

Aralık...
Durun, ne diyeceğim size:
Ölümsüzlüğü çok şey sanıyorsak
Ölüm az gelir bize.

yaşamdan izlenimler

● Muzaffer UYGUNER

Herkes yaşarken çevresinde olup bitenleri görür, bazı izlenimler edinir. Bunların bazıları da, okuyanlar için, okuduklarından kalan izlenimlerdir. Büyük kentlerde yaşayanlarla küçük kentlerde ya da köylerde yaşayanların gözlemleri ve izlenimleri elbette değişiktir. Her büyük kentte ya da köyde yaşayanların izlenimleri de benzer olamaz. İzlenimler elbette kişiye göre, kişinin algılanmasına göre değişiktir. Ben de bazı izlenimlerimi saptadım. Bilmem ilgilenen olur mu?

"Yine Şu Kitap İşi"

Sayın Hasan Pulur, Milliyet gazetesinin 29 Ağustos 1992 tarihli nüshasındaki yazısına "Yine şu kitap işi" adını koymuş. Son günlerde kitap yasaklama ya da yasaklanan kitaplar konusu gündeme geldi. Böyle bir olayın olması bile garip. Ama, ne yapalım ki, bu konu ülkemizde tazeliğini hiç yitirmemiştir. Okullara tavsiye edilen ya da edilmeyen kitaplar gibi toplatılan kitaplar da her zaman sözkonusudur. Sayın Pulur'un yazısına olduğu gibi aldığı bir Bakanlık açıklaması var. Buna göre, "..Bilgi Yayınları tarafından Haldun Taner'e ait (**Yalıda Sabah**) ve (**Oyma Akıl, Koyma Akıl**) adlı eserlerin diğer birçok eserle birlikte tavsiyesinin istenildiği ve adı geçen bu iki eserin, eğitim ve öğretim açısından tavsiyesinin uygun bulunmadığı /../ anlaşılmıştır".

Okullara tavsiye ayrı bir konu, yasaklanan ve toplatılan kitaplar için yasak koyma ayrı bir konu mudur? Bu hususun tartışılması gerekir kanısındayım. Sayın Pulur, "..her kitap okul kitaplıklarına girmeli, tavsiye etmek ya da etmemek diye bir şey olmamalı, tavsiye etmemek yasaklamak değil midir?" diye soruyor. Sonra da "İşte bu, siyasal iktidarın işi, bürokratın değil! Siyasî iktidar, kanunları, yönetmelikleri değiştirmedikçe bu böyle gider" diyor. Bu, elbette doğrudur.

Anlaşıldığına göre, 1986-1991 yıllarında okul kitaplıklarına tavsiye için 11.177 kitapla başvuruda bulunulmuş; bunlardan 8.954 tanesi tavsiye ve 2.323 tanesi de red edilmiş. Bu neyi gösteriyor? Yorumu herkes kendisi yapabilir. Ancak, şunu da belirtmekte yarar var: Bir Bakan'ın uygun gördüğünü sonradan gelen Bakan'ın uygun görmeyip kitaplık raflarından ya da dolaplarından kaldırması. Buna ne demek gerekiyor?

Haldun Taner'in iki kitabı üzerinde durulabilir. Bunların neden, niçin okullara sokulmadığı tartışılabilir. Peki, bir de genel kitaplıklarda bulunan yasaklanmış kitaplar ya da dergi ve gazeteler için ne demeniz gerekir. Vaktiyle yasaklanan, niçin yasaklandığı bugün bilinmeyen ya da anlaşılmayan kitap ve dergiler var. Onları, o büyük kitaplıklarda okura vermezler. Sözgelimi, Necip Fazıl'ın bir zamanlar yayımladığı Büyük Doğu dergisi yasak yayınlar arasındadır. Dün, demirperde gerisi denilen yerlerden gelen yayınlar yasaktı, onlara el konulurdu. Bugün Moskova'ya öğrenci gönderiyoruz. O halde, durum değişmedi mi? Değişmiyor ise nasıl gönderiyoruz öğrencileri?

Bunlar benim gözlemlerim ve izlenimlerim. Bu konularda daha çok şeyler yazılabilir. O zaman izlenim değil inceleme olur, boyut iyice genişler.

Bir de üniversitelerde yapılan yayınlar yeterli mi değil mi konusu var. Milliyet gazetesinin 11 Ağustos 1992 tarihli nüshasında Eğitim Servisi'nin "Üniversitelerin başarı karnesi" adlı bir değerlendirme yazısı çıktı. Üniversitedeki öğretim üyelerinin hiç de yayın yapmadığı ya da yapamadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu yazıda "bilimsel çalışma" deyimi kullanılmıştır. Bu kavram kitaplarla mı sınırlıdır yoksa makaleleri de içine alıyor mu? Bunu tam olarak anlayamadım. "Bilimsel araştırma ve bilimsel yayın" kapsamı nedir? Bir uzmanlık sınavına 30'dan fazla inceleme yazısı ile katılan bir kişi, bu miktar az bulunduğu için sınava bile alınmıyor; ama 13 incelemesi olan alınıp başarılı kılınıyor. Bu da işlemlerin garip, acayip bir yanı. Neyse, bırakalım bunu da Milliyet'te yayımlanan yazıdaki gerçekleri görelim. 1991 yılında üniversite öğretim üyelerinin gerçekleştirdikleri bilimsel çalışmaların öğretim üyesi / yayın sayısına göre oransal dökümünde en başta Bilkent Üniversitesi geliyor, oran 0.677'dir; sonuncu (29'uncu) sırada ise Yüzüncü Yıl Üniversitesi 0.000 ile yer alıyor. Bir üniversite düşünelim ki hiçbir yayını yok. Buna ancak gülünür. Yayın fazlalığında ikinci sırada Gaziantep Üniversitesi 0.423; Ortadoğu Teknik Üniversitesi 0.247 ile üçüncü. En sonda ise Mimar Sinan (0.005) ve Uludağ (0.017) var. Hiçbir yayın yapamayan üniversitelerimiz varken yeni bir çok üniversite açmanın anlamı politik olmaktan başka nasıl açıklanabilir. Hele, üniversite mezunlarına iş bulamazken yeni mezunları ne yapacağız? Yalnızca üniversite mezunu olmak ve bununla kişisel ya da ulusal olarak öğünmek bir şeye yarar mı?

Bir de ayıplı yapıtlar konusu var. Sayın Rüştü Şardağ, gene Milliyet gazetesinin 2 Ağustos 1992 tarihli sayısında "Ayıplı Bir Eser" başlıklı yazısında "Sayın Yılmaz Öztuna'nın yazdığı" bir **mûsikî** ansiklopedisindeki ayıpları ortaya koymuştur ana çizgileri ile. Başka ansiklopedilerde de bu gibi hatalar yapılıyor. Sözgelimi, Milliyet'in son ansiklopedisinden basit görünen bir hatayı belirteyim: Louisiana Eyaleti ile ilgili maddede (s.785), eyalet merkezi olarak Baton Rouge gösterilmiştir. New-Orleans maddesinde ise "New Orleans, ABD'de Louisiana Eyaleti'nin başkenti" denilmektedir. Bilmeyen birisi bunu atlar; ama bilen biri bu hatayı görür de ayıplamaz mı?

Kitaplarla ilgili izlenimlere şimdilik son verelim. Kitap yazanlardan bir çoğunun hatalar yapabileceğini de kabullenelim. Sayın Şardağ, andığımız yazısının sonunda

şunları yazmış, biz de burada analım: "Cahil Yedi Sekiz Hasan Paşa'nın, İstibdat döneminde kitap yaktırmasına işaret eden -sanırım Cenap Şahabettin'in- yerinde bir beytini anımsadım: **'Hatadan avdete bak sen hataya bakma Paşam / Kitap sa'ye emektir, kitabı yakma Paşam".**

Festivaller festivaller

Yabancı bir dilden dilimize geçen ve son yıllarda pek çok kullanılan bu "festival" sözcüğünü biz dilimizde alaylı olarak, alaysama için de kullanırız. Gerçekten de bu anlamda kullanışımız yerinde olmuş. Son yıllarda yapılan bir çok festival, gerçek anlamda festival olmaktan çıktı da "tam bir festival" deyimindeki festivale dönüştü. Bu festivaller neden ve nasıl yapılır? Bunu bilemiyoruz. Çünkü, böyle bir konuda düzenleyici olarak çalışmadım. Halkla nasıl ilişki kurulur, tam bir iletişim, halka ulaşım sağlanır mı? Bu festivallere kimler, niçin ve hangi ölçülere göre çağrılır? Bu çağrılıların giderleri nasıl karşılanır? Nerelerde yatırılıp yedirilir; bu giderler nasıl karşılanır? Otellerde ve lokantalarda baskı mı kullanılır, paralar ödenir mi? Otellerin yabancı konukları varken bunlar da zorla yatırılır mı? Bu soruların yanıtlarını bilemem, bilmiyorum da. Ama, yapılan festivallerin halkla tam bir ilişki içinde yapıldığı kanısında değilim. Bu belki de benim yanlış bir gözlemim, yanlış ve hatalı izlenimimdir. Kitap imzalama masaları kurmakla yazarlara yararlı olunuyor mu? Kitap okuma merakı uyandırılabiliyor mu? Bunlar da bilinmezlik ummanımda yaşayıp duruyor. Dursunlar bakalım.. Bu sorularıma elbet bir gün doğru yanıtlar bulabilirim ya da alabilirim. ●

(Fotoğraf: M. Reşat SÜMERKAN)

şapka

Sabahattin YALKIN

1. Suçu olmasa da zangoçların
Yarım yamalak bir sevliyi sesler
çanlar
Anaç kalçalarda parmak izleri
Tövbeli bir cizvit papazının
-HER ŞEY YERLE GÖK ARASINDA-

2. Yasakları çok nikahlarda
Tutsaklığı başlayınca
dudakların
Bir öpü-bir öpü daha
Ortaçağ kılıçları paslanmış kınlarında
-HER ŞEY KANLA KAN ARASINDA-

3. Yılların zaman dışı göz çukurlarında
Yitik güneşlere düşünce yüreği
Pudralı bir yüz
zorlar yıkanmaya
Bir başka pudralı yüzü
Aynı sularda
-HER ŞEY AKLA KARA ARASINDA-

4. Bitmez tükenmez masallar içinde
Doğum sancıları düşünce
karnına
Yaşadı yaşamadı bir tohum
Dal budak salar topraklara
-HER ŞEY KAŞLA GÖZ ARASINDA-

5. Sonunda aklanacaksa yaşlı Madonna
Yıldızlı yıldızsız bütün gecelerden
Yaşamı niye sorgular
daha
Yaşamsız bir şapka
-HER ŞEY ÖLÜMLE DİRİM ARASINDA-

halk şairleri konulu iki kitap

● Dr. Mustafa DUMAN

I. SAMSUNLU HALK ŞAİRLERİ ve AŞIKLAR

Ali Kayıkçı'nın hazırladığı **Samsunlu Halk Şairleri ve Aşıklar**, Samsun Gazeteciler Cemiyeti tarafından yayımlandı. (1) Kitabın giriş bölümünde, 28 Şubat 1991 tarihinde, Samsun'da düzenlenen Yunus Emre Sevgi Yılı törenlerinde ve Samsun halk şairleri şöleninde yer alan etkinliklerin yerel basındaki yankıları resim ve yazılarla veriliyor. Gene bu bölümde, Samsun halk şairleri üzerine M. Halistin Kukul tarafından yapılan inceleme yer alıyor.

Kitabın ikinci bölümünde Samsun halk şairleri sırayla incelenmektedir. Kısa yaşam öyküleri anlatıldıktan sonra şiirlerinden örnekler verilmektedir. İncelenen 11 şairden bol örnek sunuluyor.

Kitapta yer alan halk şairleri sırasıyla şunlardır:

1. Aşık Meftuni (Abdullah Odabaşı). 1914 yılında Çorum'a bağlı Alaca ilçesinin Gedikkaya köyünde doğdu.

2. Aşık Kemali Bülbül. 1928 Yılında Samsun ili, kavaklı ilçesi, Kozansıkı köyünde doğdu.

3. Aşık Erdemli (Sebahattin Dülger). 1950 Yılında Kars'ın Göle ilçesinde doğdu.

4. Aşık Neşat Aydın. 1952 Yılında Trabzon ili, Tonya ilçesi, Kalemli köyünde doğdu.

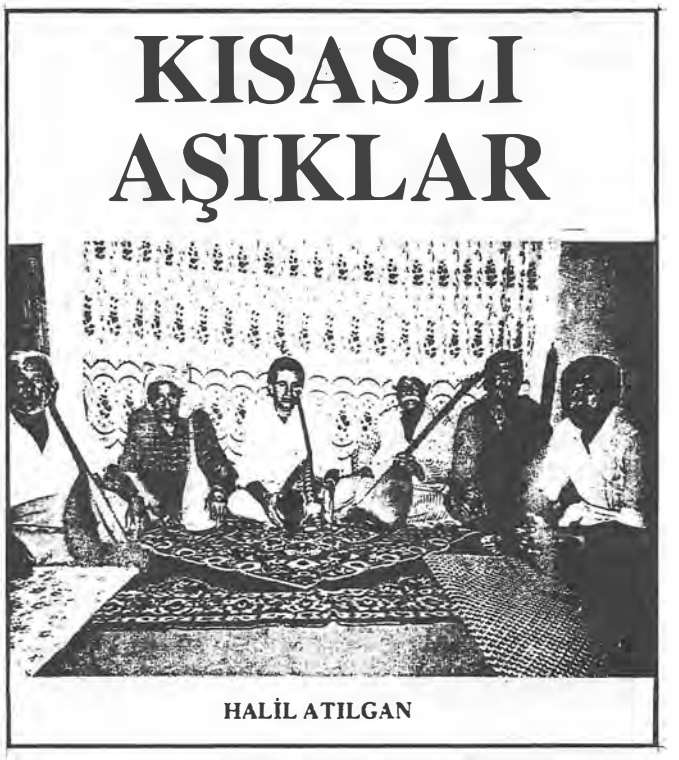

5. Aşık Cafer Dertli (Kul). 1946 Yılında, Tokat ili, Niksara ilçesi, Akgüney köyünde doğdu.

6. Aşık Çileli (Coşkun Koçhan). 1961 yılında, Bayburt'un Günedoğru köyünde doğdu.

7. Aşık Baloğlu (Mustafa Bal). 1932 Yılında, Trabzon ili, Çaykara ilçesi, Eğridere (Gorgoras) köyünde doğdu.

8. Aşık Yaşar Erçinli. 1943 Yılında Samsun ili, Ladik ilçesi, Alışlı köyünde doğdu.

9. Aşık Garibi (Ahmet Alay). 1960 Yılında, Samsun ili, çarşamba ilçesi, Kızılot köyünde doğdu.

10. Aşık Nasuhi (Muhlis Aydın). 1945 Yılında Gümüşhane ili, Kelkit ilçesinde doğdu.

11. Aşık Derebahçeli (Ali Kayıkçı). 1946 yılında Trabzon ili, Maçka ilçesi, Hamsiköy'de doğdu.

Yukarıdaki dökümde de görüleceği gibi Samsun halk şairlerinin sadece üçü Samsun'da doğmuştur. Diğerleri başka yerlerde doğmuş ve Samsun'a göçederek yerleşmiş şairlerdir. Kitabın derleyicisi Ali Kayıkçı, Aşık Mustafa Bal ve Aşık Neşat Aydın Trabzon doğumludurlar.

Kitap pek özenli bir şekilde hazırlanmamış olsa da adı geçen şairlerin yaşamlarını ilk kaynaktan verdiği, bol

örnek içerdiği için belge özelliğini taşıyor. Kitabın büyük bir bölümünü Ali Kayıkçı kendisine ayırmış. 95 Sayfa tutan bu bölüm neredeyse ayrı bir kitap hacminde. Bu bölümü ayrı bir kitap halinde yayımlayabilirdi. Antoloji niteliğindeki kitaplarda şair ya da yazarlara ya da öteki sanatçılara genellikle yaklaşık eşit ağırlıkta yer vermek gelenektendir. Kitabın dış kapaktaki adı **Samsunlu Halk Şairleri.** Kitapların kapakları hazırlanırken iç ve dış kapakta, kitap adının tam olarak yer alması gerekir. Buna uyulmamış. Daha iyilerinin yapılması yolunda bir ilk adım olarak önemli bir derleme.

II. KISASLI AŞIKLAR

Kısas Şanlıurfa'nın bir merkez köyüdür. Harran Ovası'nda yer alıp Nüfusu 2400'dür. Alevi ve sunni Türkmenlerden oluşur. Bu köyde bir çok aşık yetişmiştir. Aşıklar kendi deyişlerini, bazıları da usta malı denilen başka aşıkların deyişlerini bağlama eşliğinde söylerler.

Şanlıurfa Devlet Türk Halk Müziği Korosu Şefi Halil Atılgan, Kısaslı aşıkları inceledi ve aşıkların kendilerinden, yani ilk kaynaktan derlediği yaşamöyküsü ve şiirlerle **Kısaslı Aşıklar** adlı derlemeyi meydana getirdi.(2) Kitapta yer alan şiirler koşma ve nefes şeklinde. Büryani'nin bir şiirinde ise"elifname" ve "duvaz imam" şekilleri birlikte kullanılmış.

Bu güzel şiirin ilk ve son dörtlükleri şöyle:

"**Elif** Allah ismi ezel ezelden
Be'deki noktaya bağışla bizi
Te ile tövbemiz sen kabul eyle
Se'yin sevabına bağışla bizi
.....
BÜRYANİ çağırır elaman aman
Muhammet Mehdi'dir derdime derman
Ye ile Bektaşi Veli'ye dayan
Evlâd-ı Hünkâr'a bağışla bizi" (s.29-30)

Kitapta yer alan aşıklar sırasıyla şunlardır: Aşık Büryani, Aşık Celâli, Aşık Cuma Azbay, Aşık Dertli Divani, Aşık Doksandaon, Aşık Halit Aşan, Aşık Kul Biçare, Aşık Kul Halil, Aşik Meftuni, Aşık Sefayi.

Bu mahlasların içinde Aşık Doksandaon mahlası oldukça ilginç. Asıl adı İsmail Kondu olan Aşık Doksandaon bu mahlası almasının nedenini, kendisinin tamam olmadığını, tamam olması için daha seksen gerektiğini anlatarak, açıkladı.

Kitapta halk şairlerinin, daha doğrusu aşıkların yaşamları konusunda ilk elden derlenmiş çok zengin malzeme var. Halil Atılgan aşıkların baba, dede adlarından, gezdikleri yerlere kadar, bütün bilgileri derleyerek kitabına geçirmiş. Aşıkların deyişlerinden bol örnekler vermiş. Bazı deyişlerin notalarını da kitabın sonuna eklemiş. Bu özellikleriyle kitap değerli bir kaynak durumundadır. ●

---

1. Ali Kayıkçı (Derl.), ***Samsun Halk Şairleri ve Aşıklar,*** *Samsun Gazeteciler Cemiyeti Yayını No:3 Samsun, 1991, 343 s. (Kitabın dış kapak adı:* ***Samsun Halk Şairleri)*** *Resimli.*

2. Halil Atılgan (Derl.), ***Kısaslı Aşıklar,*** *Şanlıurfa, 1992, 174 s. (Kitapta 17 nota yer alıyor. Aşıkların renkli resimleri de eklenmiş)*

günaydın

İbrahim YILDIZ

çay bardağını boşalttı bulutlar
  bulutlara çıktı okyanuslar
bir yudum su içmek için
  harmanladı durdu börtü böcek
güneşe avuç açtılar

tanrı bilmez mi kendini
  bir büyük birin içinde
her şey içiçe
  günaydın gerçek
ısın hele

çiy pişmiş çiğ besbelli

gök gürültüsünde
  şimşek kıvılcımlarında
ben de varım
  sen de

yağmur toprağın ağzında tanrı
  sevgi doğanın kanında

bilmek güzel
  şimdi yaşayan bir nokta
gerçeğin yüreğinde iki damla çiy
  öyle ıslandım ki insanlara

çığdim hamur gibi / et gibi / piştim

geçmişin yasaklanmış sözcükleri

● Mehmet AYDIN

Hep bilinir ki bizim tarihimizde katı ve yasakçı anlayış, aslında hemen her dönemde geri tepmiş; giderek toplumumuzun ve yasağı koyanların bile başlarına büyük sorunlar açmıştır. Türk insanının sıkıntısı biraz da bu kısır döngüyü bir türlü aşamamış olmasından ileri gelmektedir.

Doruklarda düzenlenen yasakçı kurallar, kimi zaman alt tabakada hızla yayılıp daha sert yapılara dönüşüyor. Geçmişte, bir dönem gelmiş, haritanın Batı'dan alınma bir eğitim aracı olmasından dolayı gubuluğa atıldığı olaylar yaşanmış, başka bir dönemde ise ucu devletliye dokunur diye, "intibah, yıldız, burun vb. gibi" sözcükler, halkımız arasında söylenemez ve yazılamaz olmuştur.

Daha yakın tarihlerde iki yargı görevlisi, duruşmada kendilerine "savcı ve yargıç" diye hitap eden tanığı, "savcı ve yargıç da ne demek oluyor?" biçiminde öfkeyle azarlayıp, dışarı çıkarmışlardır. Gün olmuş değişik kurumlarda, "demokrasi, günaydın, sorun ve devrim" sözcükleri neredeyse suç öğesi olma durumuna düşürülmüştür. 12 Mart dönemindeki toplu aramalarda yakılan kitaplar yüzünden, İstanbul kentinin gökyüzünü kopkoyu bir duman bulutu kaplamıştır.

Bir zamanlar TRT, okullar ve üniversiteler tertemiz Türkçe ile yayın ve eğitim yaparken, sonradan buyruklara uyarak, "Yaşayan dil" çizgisini sürdürme yarışına girme yolunu tutmuşlardır. Bürokrasi alanında daha da yandaş bulan bütün bu katı tavırlar; uluslaşma sürecini geç algılamak, hoşgörüsüzlük ya da çağdaş kültürü tam anlamıyla özümleyememek gibi nedenlerden ileri gelmektedir sanırız.

12 Eylül döneminde o yasaklar zinciri halkasına bir yenisi eklenerek, "Türkçenin yapı ve işleyişine ters düştüğü" gerekçesiyle tam 207 sözcük, yetkililerce yasaklanmış ya da onlara ambargo konmuş durumdaydı.

Ayrıca ilgili kurumlara duyurulan bu genelgelerde, bir bölük sözcüklere yanlış anlamlar verildiği ve yazım yanılgıları yapıldığı görülmekteydi. Sözgelimi **andan** (yadigâr)'ın doğrusu **andaç,** anlatı (hikâye etme)'nin doğrusu **ifade,** değgin (dair, ait, ilişkin)'ninki **ait,** devrim (inkilap)'inki **İnkılap,** devrimci (inkilapçı)'ninki **inkılapçı,** tüm (bütün) sözcüğünün anlamı **tekmil,** ulaç (zarf - fiil) sözcüğünün anlamı **bağ - fiil** olacaktır.

Sözlüklerden çıkarılıp ve uygulamalardan kaldırılması öngörülen bu 207 sözcüğün yaşama şansını tarihe, onların zorlama sözcükler olup olmadıkları yargısını da okuyuculara bırakırken bir belge olmak üzere geçmişteki tüm o yasaklı sözcükleri herkesin bilgisine sunmayı da bir görev sayıyoruz.

Yasaklı sözcükler şunlardı:

Türkçenin yapı ve işleyişine ters düşen, standart Türkçe seviyesine erişmemiş, zorlama kelimeler ve karşılıkları:

Sakıncalı	
adıl	zamir
akçalı	malî
andan	yadigâr
anı	hâtıra
anımsamak	hâtırlamak
anlak	zekâ
anlatı	hikâye etmek
anılmak	hatırlamak
aymaz	gâfil
aymazlık	gaflet
bağıl	izafî
bağıntı	münasebet, nispet
bağıt	akit
bağlaşık	müttefik
bağlaşmak	ittifak etmek
başyapıt	şaheser
başyazman	başkâtip
belirteç	zarf
bellek	hafıza
benzeti	benzetme, teşbih
betim	tasvir
betimlemek	tasvir etmek
betimsel	tasvirî
biçem	üslûp
bileşim	birleşim, terkip
budunbilim	etnoloji
bulunç	vicdan
coşumculuk	romantizm
çağcıl	modern, asrî
çevren	ufuk
çevrim	devir
değgin	dair, ait, ilişkin
deneyim	tecrübe
deneysel	tecrübî
derslik	dershane
devingen	hareketli, mütaharrik-
devingenlik	hareketlilik, dinamizm
devinim	hareket
devinmek	hareket etmek
devrim	inkılâp
devrimci	inkılâpçı
dışalım	ithalat
dışlamak	dışarıda bırakmak
dışsatım	ihracat
dinginlik	sükûnet
dingin	sakin
dinlence	tatil
dinsel	dinî
dirimsel	hayatî
dize	mısra
dizge	sistem
dizgeleştirmek	sistemleştirmek
dizgesel	sistemli, sistematik
doğa	tabiat
doğacılık	tabiatçılık, natürizm
doğal	tabiî
doğalcılık	natüralizm
doğalcı	natüralist
doğallık	tabiîlik
dokunca	zarar
duyumsal	duyu ile ilgili, ihsasî
düşlemek	hayal etmek
düşsel	hayalî

Sakıncalı	
düşün	düşünce, fikir
düşünsel	fikrî
düzelti	düzeltme tashih
düzeltmen	müsahhih
eder	fiyat
edim	fiil
edimsel	fiilî
eğitimsel	eğitimle ilgili, terbiyevi
eğitsel	eğitme ile ilgili, terbiyevi
ekin	kültür
ekinsel	kültürel
eleştirel	tenkidî
eleştirisel	tenkidî
eşgüdüm	işbirliği, koordinasyon
etkin	faal, aktif, etkili
etkinlik	faaliyet, etkili olma
etmen	âmil
eytişimsel	diyalektik
gereksinim	ihtiyaç
gereksinme	ihtiyaç duymak
gereksinmek	muhtaç olmak, ihtiyaç duymak
giz	sır
gizem	sır, esrar
gizemci	mistik
gizemcilik	mistisizm
gizil	potansiyel
görece	izafî, nisbî
göreli	izafî
görelilik	izafiyet
görsel	görme ile ilgili
ikircim	tereddüt
ikircimli	tereddütlü, müteredditt
imge	hayal, imaj
imgesel	hayali
irdelemek	tahkik etmek
istenç	irade
işitsel	işitme ile ilgili
izlence	program
kalıt	miras
kalıtsal	irsî
karşın	rağmen
kesenkes	kati olarak, kesin olarak,
kesinkes	kesin olarak
koşaç	bildirme
koşut	paralel
kuram	nazariye, teori
kuramcı	nazariyeci
kuramsal	nazari, teorik
nedensellik	illiyet
nicel	nicelikle ilgili
nitel	nitelikle ilgili
olanak	imkân
olanaklı	mümkün
olanaksız	imkânsız
olası	muhtemel
olasılı	muhtemel
olasılık	ihtimal
onursal	fahrî
onal	mevhum
ödence	tazmin
ödün	taviz
örgörü	basiret
örneğin	meselâ, söz gelişi

Sakıncalı

öykü	hikâye
öykücü	hikâyeci
öykücülük	hikâyecilik
öykülemek	hikâye etmek
öyküncе	fabl
öykünmek	taklit etmek
öyküsel	hikâyeye ait
özdekçi	maddeci
özdekçilik	maddecilik
özdeksel	maddî
özelik	hassa
özgün	orijinal
özgür	hür, serbest
özgürlük	hürriyet, serbestlik
özveri	fedakârlık
özyaşam	otobiyografi
rastlantısal	tesadüfi
ruhsal	ruhî, psikolojik
saptamak	tespit etmek
sesçil	fonetik
sevecenlik	şevkat
simge	sembol, remiz, timsal
söylem	şive
söylence	efsane
söyleşi	sohbet
söylev	nutuk
sözel	lafzî
tanrısal	ilahî
tarihsel	tarihî
tasım	kıyas
tekdüze	monoton, yeknesak
tinsel	ruhî
toplumbilimsel	sosyolojik
tüm	bütün
tümce	cümle
tüze	adalet, hukuk
ulaç	zarf - fiil
ulus	millet
ulusal	millî
ulusallaştırmak	millîleştirmek
ulusallık	milliyet, millilik
ulusçu	milliyetçi
ulusçuluk	milliyetçilik
uluslararası	milletlerarası
usavurmak	muhakeme etmek
uslamlamak	muhakeme etmek
ussal	aklî
uygulayım	teknik
uygulayımbilim	teknoloji
varsıl	zengin
yatsımak	inkâr etmek
yandaş	taraftar
yanıt	cevap
yapay	yapma, sunî
yapısal	yapı ile ilgili
yapıt	eser
yasal	kanunî
yaşam	hayat
yaşamöyküsü	hayat hikâyesi, biyografi
yazın	edebiyat
yazman	kâtip
yerleşke	yerleşme yeri, kampüs
yetişek	program
yinelemek	tekrar etmek
yoğaltıcı	tüketici
yoğaltım	tüketim
yontu	heykel
yontucu	heykeltraş
yontuculuk	heykeltraşlık
yönetimsel	idarî
zorunlu	zarurî, mecburî
zorunluluk	zaruret, mecburiyet ●

çaresiz

-O Leyla'lar, Leyla'lar...-

Hatice CEMAL

- Çiçeğinde damlayım
Adım adım yaklaşan
El misin ne
Sen
Dünlerden daha özel
Ve
Benimlesin...

- İçindeki dağlara kaçır beni
Uykusuz yarınlara
Kan kesilmeli can
Orda
O şeylere yazılmıştır
Senin
Güzel gözlerin...

geçmişin kış elbiseleri

Betül TARIMAN

canlanır
dudaklarımda
dağ çilekleri tadında
ilkbaharın suskun gülüşleri
ve sokak kaldırımlarında
ıslanır
geçmişin kış elbiseleri.
kımıldar
bir tohum toprağında
birşeyler söyler
büyük giz içinde
atılır bir yana
çeyiz sandıkları gibi
dayanılmaz düşlerin
sıcak sevileri.

ihtiyar çerezci

• Mehmet USLU

Darabası kapalı dükkânın gölgesinde ıbrığıyla ayaklarını yıkamaktaydı. Abdesti bitmek üzereydi, biraz sonra ezan okunurdu.

Bugüne kadar Köstekli Saati hiç yanıltmamıştı ihtiyarı. "Elin gavuru nasıl yapmışsa hiç şaşırmıyor zamanı" diyordu. Elli yılı aşkındı arkadaşlıkları ve hiç tamirci dükkânına misafir olmamışlardı. Can yoldaşıydı yıllardır.

1940'lı yıllarda dört yıllık askerlik sonrası köyüne döndüğünde, evlenme çağına gelmiş bir erkek olarak babası vermişti bu saati ona. Utana, sıkıla almıştı babasının elinden. Köyde yalnızca babasında vardı böyle bir saat ve artık kendisi taşıyacaktı. En büyük armağandı bu onun için. Köylüler kendisine soracaklardı zamanın neresinde bulunduklarını. Kahvede otururken gösterişli bir şekilde yeleğinin cebinden köstekli saatini çıkarıp, "Zaman hayli geçmiş yahu" diyerek çalımlanacaktı. Ne günlerdi o günler...

Büyük oğlu evlendiğinde, saati ona verme düşüncesindeydi. Ama oğlunun pek gözü yoktu böyle saatlerde. Müzikli saatlerden alıp koluna takmıştı. "Ne yapayım ben asırlık saati" demişti.

"Zamane çocuğu işte. Bizim zamanımızda laf bile konuşamazdık büyüklerimize karşı. Ne haddimize düşmüş. Ama bu döller dinlemezler sözümü. Ben eski kafayım ya" diye düşünüp duruyordu ihtiyar.

Abdestini bitirmişti. Gömleğinin kol düğmelerini iliklediği. Komşusu Hüseyin Efendi kolundaki kaynamış nohut dolu güğümüyle yanından geçerken sesleniyordu: "Vereyim mi komşu bir tas nohut? Şöyle bol kimyonlu?.."

İhtiyar çerezci başını sallayıp, "Sen git de biracılara sat nohutunu" dedi. Hüseyin Efendi hergün yöneltirdi bu soruyu ihtiyar çerezciye. Ve hergün de değişik yanıtlar alırdı. Kimi gün, köftehor; kimi gün de, yaşından utan, gibi. Hüseyin Efendi böyle davranmakla yüreğinde bir kötülük taşımıyordu. Bir ağbi gibi sayar, severdi ihtiyar çerezciyi. Şaka olsun, gülelim düşüncesiydi. Hüseyin Efendi, "Kaynamış nohuuut" sesleriyle yürüyüp uzaklaştı.

İhtiyar çerezci ayakkabısını giyip ayağa kalktı. Bir kız çocuğu günebakan çekirdeği istiyordu.

İhtiyar çerezci yaşlandığının farkındaydı. Zevk almaz olmuştu yemekten, içmekten. Neredeydi o eski günler; öküzle çift sürmeler, soğan, ekmekle karın doyurmalar. Üstüne de bir soğuk ayran. Ohhh... Akşam olunca da erkenden Hatce'sini koynuna alıp uyumalar... Şimdiyse bir başka Dünya'da yaşıyordu sanki. Kimse sözünü dinlemiyor, herkes başına buyruk yaşıyordu. "Sofranın başında büyük beklemek yok, banyodan sonra el öpmek yok. Arasıra fosur fosur ossuruyorlar bile. Ne günlere kaldık... " diyordu.

Yağmurlu havalarda işe çıkamadığında sıkıntının içinde buluyordu kendini. Hiç bir iş yapmadan evde oturmakla zaman geçiremiyordu. Sonra torunlar dur durak bilmiyorlardı. Zamane evlat gibi zamane torunlardı onlar da.

"Söz, möz dinledikleri yok bu veledlerin. Ben dışarıya çıkıyorum" diyordu her zaman. Gelini de homurdanmaya başlamıştı son günlerde. "Torunlarını hiç sevmiyor babam, diyormuş. Yediği naneye bak? Ben niye sevmiyeyim torunlarımı? Yaramazlıklarına dayanamıyorum sıpaların. Doğru dürüst Televizyon'da haberleri bile dinletmiyorlar. Yok Star'da dizi varmış, yok Şov'da felek varmış, bilmem nede bok varmış... Sen anasısın terbiye öğretsene yumurcaklara. Ne gezer bunlarda ağırbaşlılık. Varsa yoksa dedikodu..."

"Bugün de satış yok" diye mırıldandı. Öğlene kadar üçbin liralık çerez ancak satabilmişti.

"Artık satışlar düştü, kimseler çerez almıyor" demişti bir konuşmasında evde. "Sen de satma çerez, otur evinde" diye karşılık vermişti oğlu. Sinirlenmişti ama yanıt vermemişti. Her zaman yaptığı gibi kendi kendine konuşarak sinirini yatıştırmıştı. "Otarayım da senin eline mi muhtaç olayım köftehor. Sen kendini geçindiremiyorsun be. Caka satması kolayına geliyor. Çalışmayayım da karınla senin diline mi düşeyim?.. Bir iki ay sonra başıma kalkarsınız yediriğiniz ekmek için. Dünya değişiyormuş, bilmem neymiş, sakız gibi çiğniyor hergün sofranın başında. Önce siz sevgiyi, saygıyı öğrenin de, ondan sonra çalışın dünya'yı değiştirmeye."

Kendi iç konuşmalarıyla eskiden yeniye bir hesaplaşma içersindeydi ihtiyar. Kendisi babadan, dededen ne görmüşse, çocuklarının da öyle davranmalarını istiyordu. İhtiyar çerezci bir akarsu gibi hızla akan yılların farkında değildi. Kendi yaşamındaki değişiklikleri tatlı birer anı olarak düşlüyordu ama, çocuklarının da bu değişimlerden etkilendiğini anlayamıyordu. Onun gözünde; büyümüş, evlenmiş, baba olmuş çocukları hâlâ birer çocuktu. Otoritesinin geçersizliği karşısında yılgınlığa düşmüştü. Düşüncelerini hiç kimseye açamayıp, hep içten içe sinirlenmesi, kendi kendine konuşması bu yüzdendi. Uçsuz bucaksız denizin çizgisinde batan güneş kadar kimsesiz görüyordu kendini.

"Babam hâlâ elli yıl öncesinde yaşıyor. zaman çok değişti anne. Eskiden çamurla sıvalı evde oturuyorduk, şimdi iki katlı betonarme evde oturuyoruz. Tablayla çekirdek satma evde otur, benim kazancım yeter hepimize diyorum, dinlemiyor. Alsın torunlarını yanına gezsin, eğlensin. Kendinden para isteyen mi var?.. Bugüne kadar bir kusur etmedim, bundan sonra da etmem..."

İhtiyar çerezci bu lafları hanımından duymuş çok içerlemişti. "Çekirdekçinin oğlu olmaktan utanıyor mu bu hergele?.. Sonra o iki katlı evin harcında çekirdek parası yatıyor be. Ben daha bunamadım oğlum, elim ayağım tutuyor çok şükür. Kendi nafakamı kendim kazanırım... Belliydi bu oğlanın nankör olacağı. Köstekli saatimi beğenmeyişinden belliydi."

İhtiyar çerezci büyük oğlunun başkaldırışına çok içerliyor, kendisine karşı saygısız davrandığına inanıyordu.

"Önceleri böyle değildi, o kızla evlendi değişti bu oğlan, diyordu. Varsın kendisi çeksin kahrını, bizim bulduğumuz gül gibi kızı beğenmedi de gitti sıska bir kızla evlendi. Birbirlerine

aşıklarmış. Ben Hatceri aşkla mı aldım? Babamgil uygun gördüler evlendim. Herri de yüklüce başlık parası da ödendiydi. Dırdırsız geçinip geldik bugüne. zaman başka zaman, başlık parası artık yok. Bunu anladık. Ya bu aşk neyin nesi? Elin kızıyla fingirdeyeceksin, sonra avrat diye alacaksın. Kendilerini Yusuf ile Züleyha sanıyorlar, pööööh... Ömrüm uzun olursa daha neler göreceğim kimbilir..."

Nerede olursa olsun, nerede oturursa otursun hep bu düşüncelerle boğuşup duruyordu ihtiyar. Ve bu düşüncelerle birlikte arasıra yüreğine bir sızı yapışıyordu, soluğu daralıyor, sonra rahatlıyordu.

"Yaşlılık işte, kafakağıdımız eskidi" diyerek ciddiye almıyordu rahatsızlığını. İç cebinden Köstekli saatini çıkarıp baktı. Saat öğle vakti onikiyi gösteriyordu. Müezzinin ezan sesi duyulmaya başlamıştı. Oturduğu sandalyeden ayağa kalkıp camiye doğru yöneldi. bir, iki adım atmıştı ki gözlerinin kardığını, soluğunun kesildiğini hissetti. Önceki sızılar gibi gelip geçmemişti bu hınzır. Eliyle dayanacağı bir yer aradı, bulamadı. Boşlukta sallanıp çerez tablasının ilerisinde kaldırıma yıkıldı.

Çevredeki diğer satıcı ve esnaflar yerde zor soluk alan ihtiyar çerezcinin başına birikmiş, üzüntü içersindeydiler. Bir taksiyle hastaneye yetiştirmişlerdi.

İhtiyar çerezcinin hanımı ve çocukları hastane odasındaydılar. Doktor: "Kısmi felç geçirdi. Şimdilik korkulacak bir şey yok. Ama yemesine içmesine dikkat edin, kalbi üzüntüyü kaldıramaz" demişti.

Büyük oğlu elinde tuttuğu cam çerçevesi kırık köstekli saati babasına uzattı. Saat çalışmıyordu. Akrep ve yelkovan onikiyi gösteriyordu. Oysa zaman ikindi üzeriydi. Hiç şaşırmayan Köstekli saat, sahibi ihtiyar çerezcinin yere düşmesinde kırılarak bozulmuştu.

İhtiyar çerezci hüzünlü gözlerle, saatl kendisine uzatan büyük oğluna bakıp, "İstediğim oldu diye düşünüyorsun değil mi? Artık tablayla çekirdek satamam, öyle mi?.. Daha kefenimi hazırlamadım ben oğlum. Bir iyileşeyim, görürsün çekirdek tablamla beni kaldırımlarda" diye mırıldandı.

Ve sözünü tuttu ihtilyar çerezci.

İyileşip iyileşmez tablasıyla çekirdek satmaya çıktı kaldırımlara. İç cebinde taşıdığı Köstekli saat gene tik-tak sesleriyle çalışmasını sürdürüvordu. ●

şiirler

24 Ocak 1993

-gazeteci / yazar uğur mumcu'nun kalleşçe öldürüldüğü gün-

Büyükler diyorsun, onlar bu tür konuşmalara sağırlar
Eğil çocuğum yalnız sana söyleyeceklerim var, eğil:
Yolumuza mum dikiyorlar ve öldürülüyorsa uğurlar
Demek ki bu güneşli günlerimiz kesin aydınlık değil...

25 Ocak 1993

-zaman beni kertimiş kar gibi kürümüş kendimden-

Zaman şimdi beni pişman paniklere salar
Yeniden âşık olmak için vakit artık geç
Benim de gözlerime düş biçerdi turnalar
Benim de resimlere geçerdi yüzüm güleç...

Ali Coşkun HİRİK

özveri

Mustafa YILDIZ

Ne zaman üzgün görsem sizi
Kendimden memnun olmadığım günleri çoğaltmaktayım

Her an biraz daha tükenmek karşılığında
Karaları yıkayıp ağartmaktayım

Özgür yaşasın diye insanlar
Kendi özgürlüğümün çemberini daraltmaktayım

Bıraktım kendi dertlerimi bir yana
Tüm sayrılıkları sağaltmaktayım

yeniliklere yenilmeyen şiir ya da şiirin yenilmeyen tercihi

• Tuğrul Asi BALKAR

"tatlı bir düş gibi şimdi
herşeyi bağışlatan zaman
ey geri dönmeyen
fütursuzca harcanan." (S.24)

Yenilikler, Ergül Çetin'in ikinci şiir kitabı[1]. Daha önce 1985 yılında **bir Avuç Kum** adlı kitabıyla okur önüne çıkan Ergül Çetin, 1989'da **Dokuz Eylül Şiir Yarışması**'nda ikincilik, 1990'da **Cahit Sıtkı Tarancı Şiir Ödülü**'nü kazanmıştı.

Ozanın yaşadığı dünyanın anlamı ile yaşamak istediği dünyanın anlamı arasında, şabloncu yaklaşımlar yerine, yeninin yani yıkıcılığın peşine düşmesi **bir tercih sorunudur.** Yıkıcılığın boyutları ya dilde deformasyon ya da anlatımda deformasyon biçiminde kendini gösterir. Dilde deformasyon sözdiziminde, dizide, sözcükte yanı şiirin teknik yapısında **Zoru** öngerektirir. Dilde deformasyonu dışlamak, anlatımda deformasyona çağrı pusulası çıkarmaktır. Dilin kendi iç dinamiği elbette, şiirde, anlatımda deformasyona yeterli değildir. Dilin **kişiselleştirilmesi** birinci önkoşuldur. İkincisi ise, bütüncül imgeleme düzeneğinde sorunsal algılayış ya da alımlayış boyutlarına çekerek **kışkırtmaya** yol açmaktır. Ergül Çetin, Yenilikler'de kendini seslendiriyor. Suçluluk duygusuna kapılmadan. Yaşadığı dünyanın anlamını bilip onunla uzlaşmıyor. Yaşamak istediği dünyanın anlamını bilip **doğallıkla ve bilinçle seçilmiş** olarak durmaksızın **Irdeliyor:**

"mutlusun
çünkü mutsuz olduğunu bilmiyorsun" (s.51)

*

"bıktım artık
yaşantısız yaşamasından şairlerin
gözlerinden geçen ölümcül oklar,
yargılayıp suçlasın ruhlarımızı
çılgın bir caz bağışlasın bana
ne olur..." (s.47)

*

İroni penceresine sorunsalı yerleştirmek, güçlü bir akıntıyı dümdüz bir yüzeyle göz aldatan delişmen ırmaklar gibi göstermektir, ve bu tutum, Yenilikler'de irrasyoneli yakalamanın ve ortaklaşa-yaşanılanın izdüşümü olmaya hak kazanmaktadır. İki sıradan örnek:

"aşklar, ayrılıklar yaşanmış
raflara konulmuştu,
her birinin etiketi bile vardı," (s.66)

*

"balıkçıya verdiğim paralar
gerçekten para mıydı, yoksa
cebimde çıngırdayan
bir avuç palamut muydu
bilmiyordum" (s.11)

*

Yaşamın ömür törpüsü oluşu **anlama kapanan şiir ile** anlamı kapanan şiir arasında gel-gitlere yol açması kaçınılmaz gibi görünüyor. Kaçınılmazlığı gidermek için iki yol beliriyor: **birincisi,** imgelerin akış hızını dilin, yani konuşma dilinin söyleyiş hızına ayarlamak; **ikincisi,** rastlantıları saf dışı bırakmak. Ergül Çetin, bu iki yolu da ustalıkla kullanıyor. Birinci yola **Bağışlatan Zaman,** ikinci yola ise **Sıradan Bir Yücelikle** isimli şiirler örnek gösterilebilir.

Şiir, **ortam uygunsuzdura** karşıdır. Çünkü, şiir, en uygunsuz ortamlarda bile genel geçer kabul gören ve **egemen olana, güncele** uzanan çok boyutlu karşı çıkışların **anahtarına kilit olmayı becermiştir.** Hem toplumsal hem bireysel düzeyde. Şiir, kuşatılmış bireye, her tür uygulama alanı için etkinlik sağlamayı, gerek **günübirlik yaşanan**dan gerekse **günübirlik olanın aşkınlaştırılmasından** sağlanan yararları **önkoşulsuz ve vazgeçilmez** bir olanak olarak sunmayı bilmiştir. Yaygınlığı ya da ulaşılabilirliği niceliksel açıdan yetersizlik taşısa bile, bu durum ozana **kaldığı yerden**[x] değil, **başladığı yerden**[xx] süren sürüvenine her zaman ışık tutmuştur. Bu ışık, kanıtlamaya dayalı değildir, aksine **kişisel ve özneldir. Ben böyle duyumsuyorum**dur. Ama, o benin içerdiği toplumsallaşmış ve tarihselleşmiş olduğu ölçüde de her türlü **kirlenmenin Irdeleyicisi** olma niteliği kazanır. Yaşadığı toplumda **göçmenleştirilmiş** konumuna getirilen ozan, **kahramanların** değil **sıradan insanların** yanında ve içinde yer alır. Bu şiir için, çok önemli bir **konum değiştirmedir.** Şiirin, kendini yalıtana, karşıyalıtma ile yanıt vermeye kalkışması bu nedenledir. Göçmenleştirilmenin kendine salt bir ozan olduğu için değil, bu toplumda yaşadığı için uygulanan bir tavır olduğunun ayırdındadır. **Bir Mutluluk eleştirisi** ve **Yakarı** isimli şiirler, bu saptamayı destekler. Ozanın kendi adına ve kendi için olan istemleri, bu toplumda yaşanan her bir insan-teki bazında **geçerlilik** kazanması, uygulanan tavrın ayrım gözetmeyen **birörnekleştirmeden** kaynaklandığının **bilincine varmasından dolayı, kışkırtıcı bir haklılık gösterir: "ben kağıttan kaleslyim görkemin."** Bu dize, **ozan** ile **diğerleri** arasında ayrımın ortadan kalkmaya başladığının işaretidir. Aynı durum: **"aldanışa kanamayız artık"** dizesi de imler.

Ergül Çetin, **İç özgürlüğün** önemini biliyor. İnandırmaya çalışmıyor. Şiirlerini kendi tercihi olarak **ortaya koyuyor.** Bu, **birlciklik** kazandıran bir tavırdır. Düzyazının ustalarından ödünç aldıklarını bile şiir kılmayı başarıyor. İkiyüzlülüğe, bencilliğe yüz vermiyor, duyguları içtenliği[xxx] ile parıldıyor. Verili yaşamın çirkinliği bile, şiirin kurmaca dünyasında güzellik kazanıyor.

Yenilikler, değerli-zorunlu-aktörel **olana** ilişkin **ürkütücü** sorular soran, kurduğu düş dünyasında yalnızca kendine değil, sıradan olup sıra-dışı olmaya mahkum edilenlerin denetlenmesi güç, **bildik** davranışlarını yargılamadan, **iç konuşma** biçiminde yazılmış şiirlerden oluşuyor.

Okurken, yaşama ilişkin önyargılarınızı bir kez daha gözden geçirmenize neden olacak bir kitap **Yenilikler.** •

NOTLAR

*1 Yenilikler, **Ergül Çetin, Şiir, Promete Yayınları** 1992, **Ankara.***

x Şu an bulunduğu de facto konumdan.

xx Şiirine çıkış ya da kaynaklık sağlayan konumdan.

xxx Bu içtenlik, şiir duygusunun dokunaklılık taşıyan içtenliğidir.

tezler ve sözler - II üzerine

● Tamer ÖNCÜL

Mustafa Gökçeoğlu'nun **"Tezler ve Sözler II** " kitabının baskıdan çıkıp eline ulaştığı günün akşamına rastlamıştı, "Aşevin"de sekiz dokuz sanatçı dostla nerdeyse sabahladığımız içkili sohbet.

Konu elimizdeki dergi idi. Saat 03.00'e dek süren tartışma alevlendikçe alevleniyor arada bir uyuklayana atılan taşlarla söner gibi olup, birimizin körüklemesiyle yeniden alevleniyordu.

Dergi için bir kitap eleştirisi yapmayı düşündüğümde aklıma hemen o gecenin (sabahın) sonu geldi. **Gökçeoğlu**'nu evine götürdüğümde neredeyse gün ağarmaya tutuyordu. **"Hadi içeri gir"** ısrarlarına fazla direnemeden kendimi içerde buldum. **Gökçeoğlu**'nun sürprizi **Tezler ve Sözler**'in kesilip düzeltilmemiş 2'nci cildi idi. İşte **Pygmallon**'un doğum sürüveniyle bu kitabı alış sürüvenimin çakışması beni ister istemez bu kitaba öncelik vermeye zorluyordu.

Kitabın sayfalarını çevirmeye başlayınca önce **"sözler"le** karşılaşıyorum. O hep tartışılan **"Kimlik'** sorununa dalıp; ada insanının beşyüzyıl öncesinden günümüze gelişimini kesitlerle özetleyip toplumsal yozlaşmanın tırmandı(rıldı)ğı günümüze dek getiriyor **Gökçeoğlu.** Tüm bunları yaparken de **"adalı"** kişiliğini sergileyerek; açık açık, dobra dobra ve bir o kadar da içten, sıcak bir dil kullanıyor. Giriş bölümünün son paragrafları ise **"Tezler"**. Çoğumuza fazla iddialı; hatta iyimser ütopyalar gibi gelebilecek bir dizi Tez ve önerilerle kapatıyor Gökçeoğlu **"Girlş"**ini.

Girişin ardından koyduğu **"el emeğl göznuru"** dört dantel fotoğrafıyla, **Gökçeoğlu** sanki bizlere; işte bizim insanımızın 'ütopya'yı gerçeğe -yaşamabüründürme yetisi, bunları yapmayı başaran insanlar benim önerilerimi neden gerçekleştiremesinler diyor.

'Tekerlemeler'le ilgili bölümü okuyan hangi Kıbrıslı eski çocukluk günlerinin özlemini duymaz ki? Ve **"Yeminler"**; günümüzde büyük oranda işlevini yitirmiş laf ola harcanan sözcük öbekleri; unutulmuş bir nostalji...

sevgili

M. Özer CİRAVOĞLU

İnan
ölçüsü yok yaşamın
Toprağın altı
göğün üstü sensin

Ne acı
Pırıltılı mavi özlemi
hiç
yaşamamış güzeller

Arkadaşım yok
sevgili
kir kokusu yok

Artık anlamıyorum kendimi
Sen misin o!

"Günümüzde ne yazık ki söz önemini günden güne yitirlyor. "(S.64). **Gökçeoğlu**nun bu tez'ini **"İstihraç şiirleri"** bölümünün başlarında öne sürmesi, bu günlerde çokça tartışılan **"şiir artık tükendi"** tezine bir gönderme çağrışımı yaratıyor. **Gökçeoğlu**'nun **"Türk Halk Edebiyatı'nın en güzel örneklerinden"** diye nitelendirdiği istihraç (çıkarma, çıkarılma; sonuç çıkarma; fal bakma; yıldızlardan anlam çıkarma; bazı belirtilerden ileriyi görme olarak tanımlamaktadır) şiirleri genellikle sürekli uyaklarla yazılmış dörtlüklerden oluşmaktadır. Bu şiirlerin **Gökçeoğlu**'nun vurguladığı gibi **"Kıbrıslı"** kültürün bir ürünü olduğunu söylemek çok zor. Ortaya çıkış kaynakları ve şairlerinin kimliği net değil. Osmanlı edebiyatının bir parçası ya da uzantısı olarak çıkıyor karşımıza.

Gökçeoğlu'nun düğün dernek konusundaki açıklamaları da düşünmeğe değer bir konu. Özellikle iletişim çağı diye nitelendirilen günümüzde, insani ilişkilerdeki iletişimsizliğin derinleşmesini nereye bağlayabiliriz ki?

Gökçeoğlu öyküler ve maniler bölümünde, çoğu anonimleşmiş öykü ve mani örnekleriyle, bir yandan dilbilimsel bir incelemeye girerken, öte yandan da ada yaşamından ilginç kesitler veriyor bizlere. Ne var ki, gerek öykülerde gerekse manilerde zengin bir dilden yoksunluk dikkati çekiyor. Kanımca bu gerçeği tek başına **"adalılık"** özelliğine bağlayamayız. Bu gerçeğin etraflıca araştırılması ve tartışılması gerekmektedir. Bana göre bugün yaşadığımız kültür kopuşları (geçmişle) Kıbrıs'ta gelişen bir çok sosyo-politik etken'lerden ötürü tarihsel süreçte bir süregenlik göstermiştir. Bu tezin kanıtı da sözlü kültürün en kolay gelişen ve aktarılabilen öğeleri olan halk öykü ve manilerinin de sanıldığı kadar çok zengin olmamasıdır. (Tematik ve dil yönünden)

Manileri yapı olarak birinci ciltte yapısal yönden irdeleyen **Gökçeoğlu** bu ciltte de manilere yer vermiş. İkinci ciltte değişik olarak, genel kuralların dışındaki manilere de yer verilmiş. Bana göre, büyük olasılıkla sonradan üretilmiş olan bu maniler bir **"zorlama"** çağrışımı yapmaktadırlar. Bu özelliği sünnet ve evlenme davetiyelerindeki manilerde görebiliriz. İşte kitaptan iki örnek:

Hanaylarda yuvası
gokko getirir bubası
çalar yer
hırsız anası (halası); (teyzesi)
(sayfa 156)

İhtiyara yatak yazdım
gül gibi
sabah kalktım altına baktım
göl gibi.
(sayfa 154)

"Fıkralarımız" ve **"Halk Ozanları"** başlıklı bölümlere **Tezler ve Sözler**'in III. cildinde daha ayrıntılı değinileceği için şimdilik o konulara girmemeyi yeğliyorum.

Sonuç olarak şunu vurgulamak gerek ki; kültürümüz için çok önemli bir boşluğu dolduran bu kitap zevkle okunabilecek, başarılı, övgüye değer bir yapıt. Aynı başarının III. ciltte de sürmesini dilerim. ●

Balıkesir İl Kültür müdürlüğü ve Balıkesir Belediyesi "Sabri Altınel Şiir Ödülü Yarışması"

Balıkesir İl Kültür Müdürlüğü ile Balıkesir belediyesi, "Sabri Altınel Şiir Ödülü" adı altında bir yarışma düzenlenmiştir. Kültürel ve sanatsal gelişime katkıda bulunmak, bu konu çerçevesinde Balıkesir'in yetiştirdiği şairlerden olan Sabri Altıntel'in adını yaşatmak amacıyla şiir ödülü verilecektir. Ortam ve koşullar uygun olduğu takdirde bu ödülün kurumlaştırılması sağlanacaktır. Buna göre:

1- Yarışma, şiir dalında gerçekleştirilecektir.

2- Şairler, yarışmaya kitap olabilecek bir dosyayla katılabileceklerdir.

3- Yarışmaya konu sınırlaması getirilmemiştir

4- Dosyaların makine yazısıyla yazılmış olması koşulu aranacaktır. Fotokopi ile çoğaltma yapılabilir.

5- Dosyalar altışar adet düzenlenip en geç 15 Temmuz 1993'te ulaşabilecek şekilde şu adrese gönderilecektir.

İl Kültür Müdürlüğü

Anafartalar Cad. Sayar İşhanı Kat: 4

Tel: (66) 416732 10100 / BALIKESİR

6- Şairler yarışmaya gerçek adlarıyla, basında tanındıkları imzalarıyla katılacaklar; özgeçmişlerini kısaca yazdıktan sonra bir fotoğrafla birlikte ayrı bir zarfa koyup aynı paketle göndereceklerdir.

7- Yarışmada üç ödül konmuştur. Birinci gelen dosyaya 4.000.000 TI, ikinci gelen dosyaya 3.000.000 TI, üçüncü gelen dosyaya da 2.000.000 TI para ödülü verilecektir.

8- Ödül Seçici Kurulu:

M.Yaşar Bilen, Hüseyin Yurttaş, Vecihi Timuroğlu, Doç. Dr. Mustafa Durak, Ahmet Uysal, İbrahim Oluklu (İl Kültür müdürlüğü Temsilcisi).

9- Seçici kurul üyesi dosyaları ayrı ayrı okuyup değerlendirmelerini en geç 15 Eylül 1993 tarihine kadar şu adrese göndereceklerdir.

İl Kültür Müdürlüğü

Anafartalar Cad. Sayar İşhanı Kat: 4

Tel: (66) 416732 10100 / BALIKESİR

Gerektiğinde Seçici Kurul toplantıya çağrılacak ve değerlendirmeler gözden geçirilecektir. Ödüle değer bulunmayan dosyalar geri gönderilmeyecektir.

11- Ödül töreni ve buna bağlı şiirsel etkinlikler Sabri Altınel'ın ölüm yıldönümü olan 19 Ekim 1993 tarihinde Balıkesir'de yapılacaktır.

12- Birincilik ödülü olan 4.000.000 TI BAŞAR DERSANESİ, ikincilik ödülü olan 3.000.000 TI. BAFAT (Balıkesir Folklor Araştırma Eğitim ve Turizm Derneği) üçüncülük ödülü olan 2.000.000 TI. YENİ HABER gazetesi tarafından konmuştur.

kültür - sanat olayları / haberler

Derleyen: **M. Reşat SÜMERKAN**

SERGİ

- **Tarım İl Müdürlüğü** kursiyerlerinin ürettikleri el işleri ve boyama sergisi 26 mayısta **Hüseyin Kazaz Kültür Merkezi**'nde açıldı.
- **Bursa Büyük Şehir Belediyesi**'nin düzenlediği **2. Sami Güner Fotoğraf Yarışması Sergisi** 21 mayıs - 3 haziran günleri arasında **Trabzon Devlet Güzel Sanatlar Galerisi**'nde izlendi.
- Aynı galeride 8 - 17 haziran günleri arasında **Abdulkadir Ekim**'in **"İlk Göz Ağrım"** adlı **1. Kişisel Resim Sergisi** yer aldı.
- **Ateiye Nar**'da resim kursu gören ortaöğrenim çağındaki çocukların **"Bir Varmış, Bir Yokmuş"** adlı resim sergisi 19 haziran günü **Ayasofya Müzesi**'nde izlenime sunuldu.
- 16 haziran günü **"TÖMER"** öğrencilerinin resim çalışmalarından oluşan sergi **Devlet Güzel Sanatlar Galerisi**'nde izleyicilere sunulmaya başlandı.
- Aynı galeride benzer bir sergi de 19 haziran günü **Trabzon Halk Eğitim Merkezleri**'nce açıldı. Bu sergide de kursiyerlerin resim, boyama, elişi, bezeme türü işleri yer alıyordu.

TİYATRO

- **Devlet Galerileri**nin yaz mevsimi nedeniyle sezonu kapattıkları bu aylarda özel tiyatrolar, tiyatro grupları ve orta dereceli okullar birbiri ardına çalışmalarını sergiliyorlar. **Trabzon**'un **Çarşıbaşı** ilçesi **Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü** bünyesinde çalışma yapan **"Çarşıbaşı Deneme Sahnesi"**, **İbrahim Kavzoğlu**'nun yönetiminde **"Ana Hanım Kız Hanım"** oyunuyla **Çarşıbaşılı** izleyicilerin karşısına çıktılar. 26 - 28 mayıs tarihindeki bu gösterilerin ardından, oyunun çevre il ve ilçelerde de sahneleneceği öğrenildi.

YENİ BİR GALERİ

- **Trabzon** 7. sergi galerisine kavuştu. Ressam **Azmi Aytek**'in girişim ve düzenlemesiyle oluşturulan **"Güneş Sanat Galerisi" Maraş Cad. Mısırlıoğlu Sk. 12 / A**'da, mayıs ayı sonunda sanatçılara hizmet vermeye başladı.

VİDEO GÖSTERİSİ

- **Mavi Nota Müzik Dergisi**, Müzik Etkinlikleri çerçevesinde 18 haziran günü **Mahmut Goloğlu Kültür Merkezi**'nde 2. video gösterisini düzenledi. Gösteride **Bernice Rubens**'in **"madame Sousatzka"**sı sunuldu.

SAYGI GÜNLERİ

- **Trabzon Gazeteciler Cemiyeti**'nin düzenlediği **"Trabzon'un Yetiştirdiği Değerlere Saygı Günleri"** çerçevesinde haziran ayında **Temel Şükrü Doğru** (10 haziran) anısına bir saygı gecesi düzenlendi.

şair yüreğim bir de sen

Namık Kemal DEMİR

Başlasam insanların
En çok sevdikleri yerden
Tırnak uçları, dudak kıvrımları
Bir gülüşün en tepesinden
Bir hüznün sağnak bölgesinden
Sahi
kalır mı ortada
düşünceleri coşkuları
sevgileri?
Bir yontucu olsam
Bütün insanların üzerinde çalışan.
Çıkar mı düşüncelerin gizleri
açığa?
Önce kendimden başlasam
Sana dokunduğum parmak uçlarımdan
Şair yüreğim
kalır
bir de sen
Biliyorum.